

દોખમે નોશીરવાન.

અથવા

મુસલમાનોનો મશહુર ખાલીફ હાફ્ઝ-અલ-રશીદ,
શાહાનશાહ નોશીરવાન આદેલતું દોખમું
જોવા ગયો તે કીસો.

આવૃત્તી ખીજી.

૨૦૮૫

રચનાર

ફરતમ ઈરાની.

મુબઇ,

ધોભીતલાવ, નંબર ૮૭૨, વર્તમાન પ્રેસમાં મનચેરજી હોશંગજી જગોસે
છાપ્યું છે.

કિંમત રૂ૦=

સને ૧૮૮૪ ઇશવી.

ખુલા શો.

ધરાન દેશની દરબારમાં આજ અરવી સદી ઉપર જેવારે મર જન માલકમ 'પ્રીટીશ' આમખેસડેરના ઓદા ઉપર ગયો હતો તે વખતે તે સાથ ગયલા વીદ્વાન અંગ્રેજોમાંથી એક જણને આગા મીર સાથ ઓલખાણ થયી હતી. આ આગા મીર ધરાનમાં મોટા મરતખો ધરાવ્યા સાથ કાખેલ ને ઓલખા હતો, તેણે એક શરસી કેતાખ 'પ્રીટીશ' વકી-લાતખાતાના તે ઇંગ્રેજ વીદ્વાનને દેખાડી હતી, તે તેણે પોતાના પુસ્તકમાં છપાવી હતી. તેમાં શાહાનશાહ નોશીરવાનનું 'દાખમુ' ખલીફ હાફન-અલ-રશીદ જોઈ આવ્યો અને તે દરમ્યાન મલેલી નશીઅતો પેહલવી હતી. તે શરસી તરજુમો થયલી આજ પણ ધરાનમાં દરેક ખચું શહેર શેખશાદી શીરાજીની ગુલસ્તાન માશક શીખે, ને તેમાં આવેલી આનાક પાદ રાખવામાં પોતાને બાબ સમજે છે.

તેમજ:--

એક પારસી ગરહસ્થને તાંહાંની જીની કેતાખમાં એ ખાખત મહારા વાંચવામાં આવી અને પસંદ પડયાથી મેં મહારો ખ્યાલ દોડાવી તે વીગતને ખરાખર ગોઠવી આજ તેર વરશ ઉપર 'ફીટીક' નામના વખણાયલા અઢવાડયાના પત્રમાં આપી હતી, તે પછે વિદ્યા મિત્રમા દાખલ કરી હતી, અને તે ઉપરથી તેની જીદી ચોપડી પણ બાહેર પાડી હતી, તે ખપી ગયાથી આ તેની ખીજી આવૃત્તી બાહેર પાડી છે. આ અમારી દાખમે નોશીરવાંનની સદી હસ્તી છે. જે ખાખતો કીસામાં આવી છે તે જેવી મને હાય લાગી છે તેમાં વાંચવા લાયક વધતો ઓછો ફેરફાર કર્યો છે. જે દેખાવો, જે ખપાંનો ને નરી નવાઇ ને નશીઅતો છે તે નામીઆ ખાલીફને તે જમાનામાં મલેલી, આખેહુખ છે. ખાલીફ હાફન-અલ-રશીદ, શાહાનશાહ આદેલ નોશીરવાન પાછલ લગબગ ૨૦૦ વરશે ખબદાદના તખત ઉપર આવ્યો હતો, અને તે મોટા મરતખાવાળા તે જમાનાના આલમના મોટા ખેરખાહ ખલીફ પોતા આગલ ૨૦૦ વરશ થઇ ગયલા શાહાનશાહ નોશીરવાનનું 'દાખમુ' જોયું અને ધરાની શાહાનશાહનું નામ જેહાનમાં પુરે પુરી જાહોજલાલી ને રોશનાઇવી રોશન કરનારનું અશો રવાન નવા સાજપોશાગ સાથ ઘટતી માઉજતે તે મરહુમ શાહાનશાહની આગાઇ માશક દાખમમાં કેડવું, એ ખેશક ખનેલી વાત ને સાચી હકીકત છે. અને તેનો પાયો ઉપર જણાવ્યા માશક મીર આગા ને પારસી ગરહસ્થ બધે તરફના મલેલાં સાંધે છે.

દોખમે નોશીરવાન.

અથવા

મુસલમાનોનો મરાહુર ખાલીફ હાફ્ઝ-અલ-રશીદ, શાહાનશાહ
નોશીરવાન આદેલનું દોખમું જોવા ગયો તે કીસો.

બગદાદ શહેરની બામદાદ—નોશીરવાનનાં પાયતખતનો પતો.

બલકતા આશતાબની સોનેરી કલગીર આસમાનના તખતા ઉપર જાગ્યોજલાલ અલકાતથી રોશન થઈ હતી, અને બગદાદ શહેર ઉપરનો અંધકારનો પડદો તરત ઉઝકાયો હતો, તેથી એશાઆનું નામીયું એ શહેર તેની જાગ્યોજલાલી તેમ દયા-દયાએ તલેશમ મીશાલે ખીલવું ચાલી ગિ મહેલો અને મશજીદોના બુલંદ કંચુરાઓનાં સોનેરી રંગ આશતાબની રોશનીથી આસ-માનતાઈ દેખાતાં તમામ દમામ અને દોરમાં ખુલ્લાં થયાં હતાં. મોહટી મસજીદમાં સોદાગરો, દરબારીઓ, મુલાઓ, કાજીઓ, મીરો, શાહાબદાઓ વગેરે, શું અદના કે આલા, સરખી રીતે દાન મહજબની તામિદારીમાં ગુઠણ મરડીએ ગુઠાયા હતા, તેવામાં ખાલીફ બંદગીની બાંધ આશતાબના પેહેલા ઝમકારાથી ઝુલ્મરી. સહ પોત પોતાની શરજ અદા કરવાથી તબદરોસત અને મગરૂર મીજબે શરાગત પામી ચાલતા થયા. આશતાબનાં આસમાનમાં દમખદમ અઢવા સાથ બગદાદીઓ પોત પોતાના પેશામાં મશગુલ થતા ચાલ્યા. કાજીઓ ઇનશાફના મકાનમાં ગંભીરતાથી ખીરાજતા, મુળાઓ અને મોલવીઓ માનવી નીતીના સખકોની વાયજથી મસજીદ ગળવતા, મીરો પોતાની દબદબા સાથની સવારીથી પાખર-બંદી ઘોડા ઝાકાવતા, દરબારીઓ પોત-પોતાની પડવીના જભા ને કોલાહથી અને શાહબદાઓ દમામી કોલાહ અને જરી

પોશાગ સાથ કમરે લટકતી સમશર અને હાથમાં સોનાના ચાકુકે ઘોડેસવાર, પેહલવાની ઢપે ખાલીફના મહેલ તરફ વધતા હતા. શોદાગરો, એક જાતની લેવડ દેવડના કરનારા નહી, પણ કંઈ કંઈ તરેહ તરેહ, જેમકે ઘોડાના, અવરેના, રેશમ અને ઉન કપડના, જર જહવેરી પોશાગોના, હાથી-દાંતના, શુનાચાંદીના, ખેમુલાં પથરની બાજુબંદના, ખુશબોના, મેદીના, દવાના, હાથીઆર-બખતરના, ખુશશુરત ગુલાંમ-બાંદીના, નવી નવાઈ રીતે શીખવેલાં સોદામણાં પંખી, અને સુના ને હીરકણી-જરાવ શાંકલીથી ખેમુલાં પીજરાંનાં ખુબ હાલક લલકારતા બાંધેલા બુલકુલોના વગેરે પોતાના પેશામાં ખીરાજતા જતા હતા. આ પળે કાશમીરી ઊંચી શીઆલો વેચનાર કાશમીરીની દુકાન ખુલી થઈ, તો ખીજ પળે ચીનના રેશમ ને જર-કારીગરીના રેજાઓ વેચનાર વેપારી ચીનો પોતાની પેહેડી ઓલી ખેંકો, તો તે પાછલ હબશા-નનાં હાથીદાંત અને સોનાના શોદાગરો તાજીમથી ખીરાજઆ. કે પછિ હીંદનાં જર જહવેરની લેવાલીથી બગદાદનું બજાર હલી મલી રહેલું છે. મીશરની મોટી અને તે તરફની કારીગરીની બાજુબંદા ઉપર બગદાદી મહેબુબોની બાંદીઓની દમાલ ચાલી હતી. ઇરાનની ખુશબો અને કવીતા લખાનની કેતાબો ઉપર બલબલા મરદ ઝોરતો ભારી કિંમતે ખરીદી ચલાવે છે, અને ધુનાનની

દવા સોનાને તોલે હકીમો પોતાના ધરોહો
ખાતર ખરીદેછે. આરખમથાનના સરસ
ધોડાઓ પાદશાહી મેહેલની કીમતે મુતન-
દાઓ લેતાંજ તે પંખેર ચલનના જનવરની
તપામથી તે જમીન ઢલણવેછે, વગેરે
પુખ્તસુરત યુલાખી ચેહેરેની ખાંદીઓ અને
નવજુવાન યુલામો, પેહેલવાનોને ખરના
ખખતરો અને હથીઆરો, માનવી ખોલી
ખોલનારાં બેકીમતી પંખેરોઓ, ખાધુરીની
તરોહ તાલીમ લીધેલાં રંગ રંગીન વાંદરો,
અકલ અને નજર હેરત કરનારા તરેહતરે
નાચનારાં સાત-રંગીન મોરો, ગાયનકર
હીરામનો, તુતીઓ, મેનાઓ, અને કમખી
જરતારી ભરતના હોઢણ અને હીરાજડીત
સાકલની જંજીરમાં ખાલેશ ચાંદીનાં પીજ-
માં મધુર રમ ગભવતાં બુલબુલ મેના
વગેરે તમામ જમાવથી બગદાદનો પરચુરણ
બજારવાડો ખરે બાદશાહી ગંજખાનું હતું.
કંઈ કંઈ બુલંદ હવેલી અને બાગખીચા-
ઓમાં ધરાણીઓ પોતાની અરીસ અને
શીયાણી લખત અને તેજીમાં, મોજ જોક
કે કામમાં, કંઈ કંઈ બાગ બગીચાના
એવાનમાં મગરેબ લેહેકીથી નાચતાં જુલ-
ખખાંને શંતા યુહરોવાલી ગજલો લલકારતી અને
ફેતાર લંખાવતી ગારજબન અને શરકારબન
ગુલબદનીઓ નખરાં ને નાજનાં ધશકથી
મોહખતના ઝમકાટમાં ! પુંદ તુરકીઓ,
અમલ આરખો, આલેજ આરમાનીઓ,
અકલમંદ હોડુઓ, અને પકા ખરીમટીઓ
પોતાને પોશાગે અને સવમાવે બગદાદને
સુખારકખાદી આપતા હતા; જણે તમામ
દીન દુનીયાં જાણવા સાર આ એક શેહેર,
સોખા, સશાધ, નવાધ અને જુદીજુદી
જાતીના માનવી, જનાવર, અને વસતુ,
મેલાવડાથી દીપતું હતું.

સંગેમરમરનો મોહોટો મેહેલ, જેના
જામાં થુનેરી ધુબજો ગોપા આસમાનમાં
આસાવલા, એવો બુલંદ પાહાડ મીથાલે

દેખાપછે. તેની ઉપર
કીરણો તે સંગેમરમરની ચકાધને ઝ
દીપાવેછે, ધરતી તે મેહેલને ધુનાળી
કાલા પથરની દેવાલ, લોખનની કીલેખંદ
જેવીછે, તે કીલેખંદીના મોહોટા બે દરવાજાને
મથાલેના કંચુરામાં પાદશાહી નગારખાનાનાં
બે મુખીય મડકો કીલેખંદો છે, જેમાંથી દીન
અને રાત દમબદમ આશમાન અને
જમીન ધુન્ને એવા અવાજ નીકળેછે. તે
કીલેખંદી દરવાજાની સડો સો સો બખતર
અને હથીયારખંદ જવાનો કાંઈ કામ પડકું
તો હજારોના મેદાનને ધુમાવા હાજરના
હાજરજ છે. ખીજ પાંચ હજાર હથીયારખંદ
ચટોલાં તે કીલેખંદી આસપાસ ચોકો
ખા ધરતા ને ફરતાજ છે. તે મેહેલની
મગરેબ બાજુએ પોલાદી જખરી શંકલથી
ખાવેલા આતસી જુસાના પચાસ મોહોટા
અને પચાસ ચીતાઓ બુલંદમાં બુલંદ
તનના અને તેજ પંખાંતાં તનથી છુટા
જુહુલાંનો લેતા રહેલા પોકાર ઉપર પોકારો
મારતા ને મારતાજ છે. તે કીલેખંદી દેવાલ
ઉપર ગોઠવેલું હથીઆરોનું કુંડાલું આજ-
તાબનો તાપ એચીને જોનારની નેગાહ
નીચી નખાવેછે. કંઈ કંઈ છુટા ઘેરેસવાર
જવાન પેહેલવાનબચ્ચા એવાનો તતરખંદ
બખતરે ને નાગી સમશેહેરે હતા, કે આખો
પલકારથીજ કટલ અઝાવવાને ખીડુ જરફેળ !
તે અજબએબ તરામ પમાડને કીલેખંદ મેહેલ
હાફત-અજ-રશીદની તખતનશીની હતી;
તે પાદશાહાત મેહેલના દરવાજેથી નગારાંના
ભારી અવાજ નીકલયા કે, દરખારીઓ
અને વજીરો અને મીરો અને શાહાજ-
દાઓની મચારી અને સેનાઓ તે દરવાજે
પદવી પરમાણે દાખખ થતી ચાલી; અને
પછે બાદશાહી કરતાએના અવાજ સાથ
નીમા ચાંદનો જુનદો એકાએક વટોલ
મીથાલે હવામાં ફરફર ઉડી જમો થયો, કે
સપેહસાહારો, સરદારો, મચારો, અને

પાઆદાઓએ મથાનથી કાઢેલી શમશેર હવામાં ધુમાડીને ઝલકાટના હદીયાથી આશ-તાખને ધડીબર જાંઓ કાંધ્યા. પછે ડાખો દમત છાતીએ મુખીને નાંચી નેધાથી શમશેરે મથાન કાંચી. મર્જી મથીર યકું; જાણે હવાએ પાનવડીક હીનવવાની હીમત કીધી નહી. પાંખી વડીકને એક જીનો શરોદ નીકલીયો નહી. મોહટ મોહટા દરબારીઓ નેતર માંશાલે ધુજતા ખનયા. ઇનશાદનાં અજમતી મકાનમાં યુનેહગારે પિતાના શુકમંદ તરીખાથી પેશામ કુજતા ઇનશાદદાર મુરંખીની રહ શક અને ઇનનેખરીથી જોનારા મીશાલે કમરથી વલેલા અને તવાજોથી ખરે પગે નમેલાઓ વચે જવાહેર મોલાં ખાલેશ આંદી હાથીદંત તખતે ખાલીફ હાફત-અગ-રશીદ, ઇશકામી મહજબ માનનાગઓનો મુખ્ય ખીરાજેઓ. વજીરે દુતાના હાથ પોહોત્રા કીધા અને તેનો અમલ અને ઊમરગી જલવણી લંખાણુ જલવવાતી ખાંગેચુલંદ નેક દુતા આહા બાદ તમામ દરબાર મલાજથી તવાજો ખજની નીચી નેધાએ ઉભી.

ખાલીફની તારીફના એત પાદશાહી શાહેરે ભર મીજલશમાં કહ્યા અને ખાલીફ ખુશ મીજાને મીજલશીઓને માન ને મોખાની નેધાથી જોતાં “જશર! દરબારના કામ શીર કર” એમ બોલી ચોતરશ અખસક નજર ફેરવવા લાગો.

“મુશકમીત મજહબના મુરંખી! રેયત આખાદ અને ખુશાલ છે. આપ પાદશહા-તના સોહા તલે તમામ જાતના અમન અમનમાં છે. તામેદાર પાદશહાત કાયદાસર આપણાં વાવટાનો રાય ઇમાનદારીથી જાનવેંછે. આપણાં મોહટાં રાજની હદ એક નાકેથી તે ખીજ નાકાં તલગ હોમાયુત ખાલીરના અમલ તલે શાદમાન છે.”

“અને પેગમખરના મહજબથી ચાલવી

આ પાદશહાત આગલ ખીજ મહજબના પાદશહોના અમલમાં આ રવેશ સંપ ખુશાલી ને એત અમન તેમ મલાહ ચાલી હતી?” એમ ખાલીફે પુછ્યું.

જશર પોતાના ખાલીફના આ રવેશના અજાએબ શવાલથી સુપ થયો. દરબારનો દેખાવ દેહસત ભરેલો દેખાવા લાગો અને થેડો વખત મહુ ઇશકામી દરબારીઓના મોહનો લાજ રંગવગર ઝલકાટનો ખનીઓ!

“શું કોઈજ પાદશહ કે પાદશહત નહો?” એમ પ્રશ્ન ખાલીફે શવાલ કરીઓ.

મીજલશ દરમયાન એક બુધો નેતી કોત્રાહ અને જામે તેના મોહટા માન-ભરેલા મરતખાની નીશાનો હતી, તે ઊકયો. તાજીમ અને તવાજોની પાદશાહી કીરીઆ કીધા પછે ભારી ગંભીરતાથી—“શાહાન-શાહનોશીરવાન આદલનો જમાનો આપણી આ જાઓજલાલ પાદશહત કરતાં ખી વખાણુભરેલો ને બુજરોગીથી બુજરેલો કેહવાયછે. આદલ નોશીરવાન એ નામ પેગમખરની પાક કુરાનમાં ઇજતને પામ્યુંછે. તે શાહનશાહ અને નેતી નેક શાહનશાનનો રાય, ને દમામ ને ઇનશાફ ભરેલો અમલ સેંકડો વરશો બુજરતાં ઇનશાનની યાદીથી તળ પણુ ખીશીઓ નથી. આદલ નોશીરવાન યયજા અને થતા પાદશહોમાં આશતાખ મીશાલે આશકાર રેહોછે અને રેહશે.” એમ બોલીઓ.

“જંગખાજ અમલ ચલાવનારા ફનેહ-મંદ ઇશકામી ખાલીફ અને સુલતાનોના જમાનાની નોધ તે અદલ નોશીરવાનનાં જમાનાથી શું ઊતરવી ગણાયે?” એમ ખાલીફે પુછીજી.

“સીર આકમાં નાખી ચાહુંછું કે જોહાંનમાં પ્રશકામી મહજબ અને સુલતાનવ દીનખ-દીન વધુ બુજાંદ અને ખરકાર થજો, પણ ઇશકામી મહજબના ખાલીફ,

તે આદેલ નોશીરવાનની પાદશાહાત ને ઇનશાફને દાદ પાસ ખીજ પાદશાહી-ગોઆ માહતાપ પાસ સેતારા છે !”

“બેશીકર હીમતથી બોલ બુજોરગ દરબારી, કે તેવા જેહાનના દાદખા આદે-ળનું રવાન કાહાં હમશની કરારીમાં પડયું છે ! કે તે જેવા કેશરની અવલમંજલ જગાને શેજડો કરવાની મારી ખામ્મેશ થઈ છે ! ખાલીફે સવાલ કરીઓ.

“તો શાંબલ ઝો આદેલ હાફન, ઇશલામી દીનના આશતાપ, માંબલ કે માહારા બુજોરગ નીઆગાનો કહી ગયા છે, કે મદાયુનમાનાં તેના પાદશાહી મહેલથી થોડીક ફરસંગ દુર તે નેક આદેલ શાહાન-શાહનું દોષમું છે. જમાનાના ફરશરથી મદાયુન શેહેર પાયામાલ અને તેનો પાદશાહો મહેલ આકતશીત થયે છે. તોપણ બાજે વખત કોઈ કોઈ મુશાફરથી તેની નીશા-નોનો પતો મારા માંબલવામાં આવ્યો છે !”

“તારે ઝો પીર દરબારી મરદ, આપણે અંગર તે શેહેર તરફ કૂચ કરીએ તો તે આદેલનાં દોષમાને શેજડો કરવા પામ્યે ?”

“શેજડો ! નેક ખીઆલોનો પાર ઉતાર-નાર અલ્લા છે. પેગમખરના કસમથી માહારા વડીલોથી માંબળ્યું છે તે સાચું કહુ છું, કે મદાયુનના જંગલમાં હજી તે નેક કેશરનું દોષમું હાંઆત છે. અંદરની કેશીઆતનો

હેવાળ કોઈને માલુમ નથી, પણ બાહરથી દોષમું કાલા પથરની ધરતી દેવાલથી બુલંદ ઉડાવેલું છે, તે ઝિટલે તલગ કે નજદીકી-માંથી જોતાં પણ પ્રકત બુલંદ પાહાડ દેખાય છે. છેક નાવંદની લડાઈ તલગ તેના દરવાજા બુલતા હતા અને લખો આતશ-પરસત ગમ્યો, તે નેક હોમાયુનને શેજડો કરતા હતા; પણ જ્યારથી ઇરાની પાદશાહાત, જમાનાએ શાકુષ કીધી, ત્યારથી તેનાં દરવાજાની નીશાન કે અઢવાની સીરીનો પતો, તમામ ગુમ થઈ હવે તે ગોયા એક સીહા અંધારો ગુમખજ જણાય છે.”

જેમ વંટોલીઓ પલમાં ફલાઈ જે વચે આવે તેની પાચમાલી કરી પોતાનો રસતો કાપે, તેમ તે આદેલના દોષમાનાં શેજડાના ખેઆલે ખાલીફના મંનમાંથી રાજપાટનો જોસ્સો નરમ કરી નાખ્યો. તે બોલ્યો— “એકવાર તે નોશીરવાનનાં મહેલનો દબદબો ને દોષમાનો મોજેજો જોયા વગર ઝો હાફન તું પાદશાહાત ચલાવનાર સરસ ખાલીફ ખપનાર નથી. દરબારીઓ, મારા કેસમતનો લેખ મને ખુલ્લો વંચાય છે કે માહરે બારી દબદબા ને દમામથી એકવાર તે આદેલનું મદાયુન શેહેર જોવું ! તે મહે-લમાં હું કરાર કરું, અને દોષમાને શેજડો બળગ. તઈયાર થાઓ મારા દરબારીઓ.”

નોશીરવાન શાહાનશાહના મદાયુન શહેરનું ખયાન—

હાફનની તે શહેર સાથ મુલાકાત.

ખરી ખામદાદમાં પંખીઓના હલકથી ઝાના ચાલલાં, ચાન દમાંથી પ્રકાશિલો, રૂપેરી રોશનીમાં લીળા દરખતો અને ફુલફલની કલીએ મામે બુલબુલોનાં ગાયન પર ગાયન ચાલેલાં. બોલકણાં પંખીઓના પલચ ને તાનથી તે ચંડો વખત વધાવે પામયા પરમાણે હતો. આશમાન ગાજકજ

જમીન ચલકતી. આશમાન ખાલેશ રૂપેરી અને જમીન લીલાતરીથી મુઘ લીલા રંગીન પાનાઓથી જડાયલી દીમતી હતી તે આનંદી વખતનો ખુબસુરત દેખાવ, ચંડો, વગર ગરખરો, શહેરમ અને લહેકીથી નવાજેશ પામેલો હતો. ખામદાદ, સરખાઓની ખાંચ સાથ મુલાકાતની ખાંચ

ચાલુ થયલી, જરાજરા પમંદ પડતી
ગરબરથી દીવશની શીરઆતરચાતી ચાલતાં
કામના પ્રગથી ચંદનીમાં બંદગી ગાજી
નીકલતી. કલીઓ મગરૂરીથી પોતાના
બદનને ખીલવવા લેહર અને તોરમાં ડોલતી,
તેજમાં વજનતરોના અવાજોના તાન,
અલાપ, સુરથી બગદાદના આલીશને,
આરામ-મેહલ ગાજી નીકળ્યો. એશ-
આરામ અને આશાએ જાણે રજા લઈ
જવાનું મંડાન કીધું હોય, એમ બગદાદની
જુમા મશીદમાંથી બંદગીના અવાજો
નીકલવા લાગ્યા. આલીશની સવારી તઈ આર
થઈ. હોકમ અને અમલની જાણે એકજ
પલ હોય તેમ તે બગદાદ, ખીજી યુજરતી
આમદાદ કરતાં આ આમદાદે જુદીજ રીતે
હો હા ને ગોંધાતથી મચો રહીજી ! હાથીઓ
બેકીમતી ઝવેરોની પાખરના, આલીશની
સ્વારી આગલ, પોતાના માહાવત અને
શાહજાદા સવારને લઈ ચાલતા, તે દરમ્યાન
વચોવચ એક સફેદ હાથી ઉપર જર
ગોહરના પોશકે ભારી કીમતી તાજથી
આલીશ હાઈન-અલ-રશીદ ખીરાજો હોતો.
જરજતના દેખામાં ગરકાવ જોડે આલીશના
જર જહવેરના હથોડા અને અજાણા સાથે,
પાછળ વજીરો ધોડેસવાર પોત પોતાના
મરતબા સાથે, પછેસૌદાગરો મોટેલા ધોડા
ને અચરો સાથે, અને બાકી દરબારીઓ
પોતપોતાની સગવડે ધોડા કે અચર ઉપર,
અને છેલ્લે મંજી જતના રેમાલા મંજી મંજીની
ખાયરી અને દરબારી અચરો કે પાલખીઓ
સાથે; એમ એ તમામ સવારી સુરા સરદારો
અને લશ્કરોથી ધેરાપલી જુમા મશજીદમાં
ઊતરી બંદગી ને દુવા સુન્નતીને કૃત્ય કરી
ચાલવા લાગી. આ જોવા બગદાદની
અલક જમાવ થઈ હતી. મંજી પોતાના
સરસ પોશાગે આલીશને સલામ આપેક્રમ
અને પયારની નીશાન દેખાડતાં—કોઈ

જુવાન રાણીઓ કુલનાં હાર વધાવતી—
કોઈ કુમારી શાહજાદીઓ માતીનાં આભા
ફેંકતી—કોઈ ખુશખોના દરા ઊડારતી—
કોઈ અમીર ઉમરાવજાદીઓ માણકના
બાજુબંદ બેઠમાં આબાદ અમારીમાં
નાખતી—કોઈ સોદાગરજાદીઓ ગોહરની
તવી તવાઈ આલીશને દુરથી તવાજતી—
કોઈ દરબારજાદીઓ પોતાને હાથે કીધેલી
કશખી વણતના રમાલો હોદારતી—કોઈ
સરદારજાદીઓ પોતાના નીકાખ જરથથી
ઊડાવી ડાખી ચશમથી આલીશને શલામ
બજાવતી—રજાઅતની બાનુઓ તો ખુશા-
લીના શાયનના પોકારોમાં પોતાના આલીશને
પયારથી નેક દુવા દેતી ને શીદા શીદા થતી—
મરદ રૈહવાસીઓ પોતાનું કામ બરાબર
મંજીને આલીશને જોતા યુઠણ મરદીએ
નમી જતા, એમ એક ભારી મહીમાની
આમદાદ યુજરી સુરજ આશમાનપર દેખા-
તાંજ બગદાદનો માહટો દરવાજો આલી-
શના હાથીએ પમાર કીધો અને વેરાન
જગ્યા સુંદર ચરોદના વજનતરના લલકારથી
ગીજતી અને પોતાને બાએગશાલી બનાવતી
તે મુશલમીન દીનના વડા હામને હસી
ખુશખખતે વધાવતી હોય એમ જણાતી.
શહેર છોડી સવારી આગલ ચાલી. હવે
જાણે મુઝેલાં ખીઆખાનો જીવતી જાંદ-
ગીયાં આવીને રોનક ને અદા ને દબદબાના
શાહાનશાહી ઠાઠ માઠથી એક પેહલવાન
મીશાલે હતાં. ચુનતદા હાંખીઆરબંદ સવારો
પીક ઉપર હાંખીઆર મીશાલે લદાયલાથી
તેઓનાં શુર વધી જતાં હતાં. ઝાહડ પાન
ને ઝાડી જે ગોયા હાય પગ મીશાલે, તે
અડઅણમાં આવેલી દીસવાથી પટોપટ કપાઈ
એક બાજુ પડતાં; જાણે પોતાના રશાલા
શાય જબરદશત જંગબાજ પેહલવાનજ
જુમખેમ ભરેલા દેખાતા હતા. એકબારખી
આશમાને ખુલા સુરજ છતાં તે લશ્કરની
ગેરદથી પોતાને ઝાંખા જોયો !

મુશકમીનરંગીન ધન એક નવી જાતના પંખી મીથાલે હવામાં યુજંદે ઉડતી હતી, જેથી પંખેમાં ડહોને તે યુજંદીમાંથી નાબુદ થતાં હતાં. હવા ને સમકાટ એ એએ એજ શરૂ કરીયા હતા, અને તેની આશ-માનતા ઢંકાયલા ઊભર વખતે ને, એક નવા રંગ ને ઊભરગી બનીહારી ઓર હતી. ખાલીશતી વાત નો માનવીમાં થતી નહીં જાણેર ને માતી ને માણકમાં ગરક તે એમુલી ઝેરી અપના મીથાલે ચકચકીત હતો તેની ઉપર ઝડાવદાર યુમયજી ઉપર ચકો મીથાલે ધરતું યુજામાએ પકેડેલું હતું. આશ વાસ્યાનો આગત અને પાછલ—આસે અને પાસે— ભારી રોયમાં દીવતા હતા, તેઓના ખુશ્મુરત પણ ઝનુની જબરા દેખાવના એહરાનું તેજ આંધારણ માનવી જોતાં ધુજે. પલકારો અને મીઆન ખાહેર યુમતી સમશેરેર અને હાયતી ઝડપથી આ વખતગી હમતી આ વખતજ નીચતી કરે તેથી તે જબરાઓની દેહશત મરવ ડેકાણે રેહતી હતી. એ રીતે મનજલ દર મનજલ પાદશાહી છાવણી ને મોજ જોક ને ખુશખખતી તેમ નવી નવાઇ જોવાની ઊમેદ ને ઊતટ માથ કુચ કરતા મદાયુન શેહરની મરહદમાં આવી પોહોં ચોઆ.

ધરાનની અસજ તવારીખ સાથ મદાયુન શેહેર ભારી તાલુકો રાખેછે. તાંહાંના પાદશાહોની વરજોના વરજો આ શેહેર તખતનશીની હતી. આ શેહેરમાં શાપુર અને નોશીરવાન જેવા દુનીઆના મોટા ને જબરા શાહાનશાહો શાહાનશાત યુભરી ગયા. ગંજ અને ખજનાનાં તે એક ભંડાર તરીકે અમુલી જમાનાનાં નામીઆ શેહેરોની સજમાં મુખીઅ ખીરાજેલું હતું. દરબામદાદ આકુતાખ તેના રોયને દમામથી શરમાતો, અને તામેદારીથી તલુ થતો. મરસ માનવીઓની કોમત કરનાર તે સર જમીન હતી, અને તેની તલવાર હરદેમ પ્રતેહમંદ અને ઢીકતી હતી તેનો પેહેલવાન ભાંહાં આંહાં ધજત ને બાહાદુરીમાં શરનો હતો.

તેનું નામ એક ખુશ્મુરતી તરીકે નાજનીને પોતાના મોહમાં ગાતી હતી. ધરાનની જાહેજલાલી જોવા અને તેની કારીગરીની વખાણ જાણવા કંઈ કંઈ પાદશાહો મોહબતથી તેની મુજાકાને આવતા, અને તેના મહીમાથી મોહીત થઈ તેના શાહાનશાહના દીદાર ને મેજાપથી ખુશાલ જુગર થઈ કુચ કરતા પણ હમણા તે એક છુંડાયત્રા પેહેલવાની બદલ મીથાલે જાણુ. તેના મેહેલોના કંચુરાઓ ઊડી ગયાથી તે વગર ધડના માનવી જેવા, તેની દરબારોના છાપડાં ને દરવાજાઓ ખાલી નાખીઆથી તે ખુડી જગા ગોયા શરી ખાનાર જન જનાવગોના કોહ, અને તેની નેહેરો કાડવ કીચલના ભંડાર થયત્રા, તેના બાગબગીચા, કાગ અને વાગના મકાન બનેલા, તેની ધન ઉડતી જગા ઉપર આજ કલ પામેલા જઈ પડેલા; તેના ગંજખાતાના ભંડારોમાં કોઇ કોઇ પુરાની માયાથી જોડાયત્રા માનવીની એકો, ભાંહાં પાદશાહી કરવાને આજ જાઓજલાલ શાહાનશાને ડેકાણે શેર હતા. તેના કીલામાં સીહાઇએ રાજ મચાવેલું, તેની ઉપર આજ આકુતાખ કોષ ને દયાથી પરકાશેલો, તેના શલ ને કુચ જે નાજુખ બદનીઓની શેજનો શંગાર, તે આજ ઝેરી અજદાના મકાનની નીશાન, પેલા પાદશાહી મદાયુનથી આ તદંત નાચાર નાદાર મદાયુન શેહેરને દરબાજે હાડન-અજ-રશીદ પોતાના ભારી રસાલા સાથ દાખજ થયો. તેની નેધા કોઇ કોઇ યુજંદે જગો ઉપર હેરતમંદીથી ઠરી.

જે ખીઆલે તે વંટેલીઆની માફક ધુમીઆ કરતો ને પોતે બળવાન શાહાનશાહ છતાં તથા મરત્યાએ મોહટા મનનો જે ખીઆલી, તે બપમંતનો આ ખીઆલ, તે પાર પડી સડયો તેથી તેના મનને કરાર થયો હતો. તેની આંખો, મદાયુન શેહેર ને પેહેલો દેખાવ બોલતાં, જેમ ચોંતારો પોતાનાં હુનરનો ચોંતાર જોઈ રહે, તેમ ઠરવઈ રહી હતી!

ખાલીફ હાફ્ત-અલ-રશીદ મદાયુનમાં આદેલ નોશીરવાનનાં મહેલમાં
મુકામ કરીને તે નેક શાહાનશાહના દાખમનો પતો
મેલવવાની કોશિશમાં છે.

મદાયુન, ખાલીફના દબ્બાથી ફરી
એકવાર આગલા દમામમાં ગાજી નીકલીઝી
મુશલમીન સેનાની છાવણીથી તેનો રંગ
ફરી ગયો. જાંહાં તાંહાં નવજવાન સશહ
બચાઓનાં મુખરા ચમકવા લાગ્યા. તેમાં
રહેલા કોઇ કોઇ અમલી વતનીઓ ખાલીફના
જીતારાથી ગાદમાન થયા. થોડીજ પલમાં
તાંહાં દરબારો ને જનાનાઓ મંડાયાં.
ખાલીફની બગદાદની દરબારનો રાખ ગોયાં
મદાયુનમાં જીતરીઓ હોય એમ દીમતો,
હાજીઅબ રોમન બતીથી જાણે આસમાન
જમીન ઉપર જીતરીજી હોય એમ લાગતું.
ગાયનનાં તાન ને રામશગરોના નખરાં
જાંહાં તાંહાં તંબુમાં ચાલેઆ. સજી ઠાક
ને રંજથી આસુદાં થવા મગન એશ
આરામમાં ચકચુર હતાં.

મદાયુનમાં રાત, આગલ કસા હીમાખમાં
ગણાતી નહી. સંખબ જાહોજલાલી તે ગોયા
જાંજલી દરતાં મદા ખીઆમણી લાગતી.
જીતારાઓખી જાંખા, ચાનખી ધેરાપલો
અને મહેલ ને બગીચા વેરાન, એટલે
રોશનીની કોતાઇ, એથી તે એક અંધારા
ગારની પાયરીએ હતું, તાંહાં હાફ્તની
હમણા ખેઠક થતાંજ જાદુગરીની માસાલે
તમાંમ જેલ જેલવત હમતીમાં આવી અને
એક નવાઇ ભરેલી રાત નવાઇ ભરેલા
મહીમાથી ગુજરવાની કબુલાત આપી દીપવા
લાગી. વાદલમાં છુપાતો ને ધેરાતો ચાન
આ વખત દબ્બામાં આશમાનને તેજ
કરતાં, જમીનને ખુબશુરત બતાવતો હતો.
કંગાજ નાદાર મદાયુન ખાલીફના દબ્બાથી
હમડું થઇને પોતાની પુરાંની અગનાઇને
હોંચથી ભેટડું હતું, અને પોતાના શરેલા
નથીઆ ઉપર મુખારકબાદી આહુતું હતું

દરખતે દરખત બાંધલા ઘોડાઓ, અને
છાંયે છાંયે રંગરાગમાં ચકચુર નોકરોનો,
તે ખંખાર, તે પોકાર, કેઆમત ગાજીઆ
જેવો દબ્બો બતાવતું હતું. હાફ્તનો
જીતારો એટલે પુછવું શું ? સરસમાં સરસ
શરોદ એચતારી નાજનીન સરસમાં સરસ
દબ્બાથી ગાયનમાં મસન, સજી મહીમા
કાહણીના ખેલ ચમતકાર મીસાલે થતાં,
રાત કાહણીના પરીમતાંન જેવી ઝમકી રહી
હતી. એક ગમ નગારાં સુનેરી વાગીને
હાફ્તના આવીઆની ખખરનો હોલોકાર
કુર તલગ ફેલાવતા હતાં. ખીજીગમ ગાયનના
ખુશ રીજવતા મધુર શરોદ પવનની લાડકી
લેહેકી સંગ મલીને કુરમાં કુર બગીચાના
રેઠાણાને રીજવતી ખખર કરતો હતો.

રાત, રંગ એને રાગ અને ગાયનમાં
ખુબશુરત ગુલબદન નાજનીના ખેલ
નખરામાં ગુજરતી હતી. તેવામાં મદાયુન ને
તે આમપાસના કોઇ કોઇ રહેલા કદીમ
વતનીઓનું એક અંજુમન ખાલીફને
મુલાકાતે આવીને ભારી ઇજત કુનમથી
જે બગાજી તે સોગાત મેલીજી. હીરા,
માણક, માતી કે સુનાના ઢગની તે સોગાત
હતી નહી, પણ નવી નવાઇ ફૂલ શકાદી કે
કાંઇ તેવીજ ચાંજો હતી. હાલત સાથ
ઇજત તાલુકો રાખે. તેમ તે અસલી જુજ
રહેજાઓઅ પાહાદશાહના મરતખાન માન ને
માટાં દીલથી પીછાણીઓ, અને બગાજી
તે ભેટ મેલીજી. એ ગનીમત એઆલે
હાફ્તે તેઓની ભેટ માન ને પીઆરથી
લીધી. પછે વાત ઉપરથી વાત કાઢતાં
મદાયુનનો નોશીરવાનનો મહેલ નોવા ને
જાણવાનો શોખ દેખાડતાં એક બુજોરગ
તેથી વકિફ કરવા સર નમાવીજી, અને જે

વખત આલીફ મુકરર કરે, તે વખતે હજુરમાં ફરમાવરદારથી રહેવાને નમ્બો.

આલીફ દીન રાત એમ એશઆરામમાં ગુજરતો હતો; અને મદાયુનની તારીફના બખ્ષેત જોડાવી તે ગવાડી ખુશ ખુશ થતો હતો. પછે એક મુઆરક દીન તેને પોતાની સવારી તખ્તઆર કરાવી અને પેલા બુજોરગ સાથે શાહનશાહ નોશીરવાનના મહેલમાં ગયો. તે બુલંદ મહેલ જેવારે આલીફે જાણે, તેવારે પોતાના જીગરથી અજબ રહેઝો. પછે તે મહેલને તરત સરવ ઠાઠ ને દમાંમથી સીંગારીઓ. હજારો બતીના સંદોનો મુકાબો. દુમાસ ને જરીન કોચો અને ચોની કારીગરીના તખ્ત. બેઠેકો વગરથી ફરી એકવાર તે મહેલ અસલ મીશાલે દીવાલીઓ. દબદબાથી દરબાર ભરાય, ને શાહનશાહે આદેલ નોશીરવાનના દોષ્યમાની જીકર શરૂ કરી. શહેર કે શહેરબાહર કોઈ કોઈ છુપા છુપાયા વસનારોએને માનના એજલુથી ખોલાવીઆ. તેહેકીક કરતાં તેમાના એક જનથી માલમ પડીજે કે પાસેના શહેરમાં એક પીરમરદ બુજોરગ રહેછે, તે સાચાની શાહનશાહેની અવલ મંજલગાહવાલી જગા કદાચ જાણતો હોય. પછે એક કાસદ તખ્તઆર કરીને નામા સાથ તે ઉપર આલીફે રવાના કરી. તે દીલ ઉપર સકતી ખેંચીને ધારેલે શહેર આબાદ નીશાન ઉપર આલીઓ.

પાહાડ અને નાલા વટાવી હાઈનનો કાસદ પેલા બુજોરગના મકાન ઉપર આવી પોહોંચીઓ, અને દરવાજો ઠોકીને તેને પુકારવા લાગો, આ બાંગથી તે મકાનમાંથી એક લશ્ગર ને ખેંચજત દેખાવની ઓરત બાહર ડોકાવી ઘણીજ ટુંદી ને મીઝજ ભરેલી જબાંદરાજીથી પુછવા લાગી, કે —

“એ મુસાફર મરદ ટુંકોણુ ? કાંહાંથી આવીઓ ? અને કોણુને પુછેછે ?” બવાં અરધા કપાલ તલગ સઢી ગયલાં, અને

મોહ ઉપર ગુસ્સો ને ગરૂની રતાસ દીપેલો, જાણે કોઈ દેવજાદી માનવી લોહી ઉપર તરસી હોય એમ ખીઆમણી બનેલી દેખાઈ, તેથી કાસદ ધુંજી રહેઝો, અને પોતે કદાચ નકામી વેઠમાં સપડાય, તે તપાસ રાખીને ખુબ તવાજોથી કેહેવા લાગો કે—

“ઓ બાનુ તાહરા મરદને મોઠા આલીફ હાઈન--અલ--રશીદે આ નામુ લખી તેડાવીઓછે.

“પણુ તે જઈશ નાતવાં અને પીથે વાંકો વલેલો ટું સાથ લાંખી મનજલે આવી સકનાર નથી, ચાલ નીકળ. અને હાથી તાહરા કાલા ચેહેરાને છુપાવ.”

આ કરડા જેહર જેવા જવાબે કાસદની જીંદગી બે આરામ કીધી. પણ તેવામાં તેની નજર, એક બુઢા ઉપર પડી, કે તે છેક કમરથી વાંકો વલેલો, નાતવાં ને હાથમાં લાકડી પકડી બજારમાંથી આવે છે. તેના ડાચાં બેશી ગયલાં અને મોઠી ઊમરનો મરદ, તેને જોતાંજ કાસદે શલામ આલેક બજારીને પોતાના આલીફનો તમામ ભેદ જણાવીઓ, અને નામુ આપીને જામો. પેલા બુઢા પણ અકલમંદ તે નામું દેદાર સાથ લગાડી બુશો લીધો. પછે વીગતે વાંકેક થતાંજ ઘણાજ મીલનશાર શખુનો ખોલીઓ—

“ભલા કાસદ, નાતવાં ને બુઢો એથી હું જોયે એરી જગે ટું સાથ નામદાર ખલીશની જનાબમાં આવી સકશ નહીં; લકીન તેનો પગામ માહરા સર ઉપર હોજો ગોયા હું તેનો ફરમાવરદાર ને હોકમ સાંભલનાર છું. તેથી માહરો રાહબર થા અને મારા બુઢાપા પરમાણે રાહ શરીક રેહ.”

આ ભલાં ને માયાલુ લખજીથી કાસદ ઘડીબર ખુશાલ થયો, ને પેલા બુઢાનો તાજમ તવાજોથી મદાયુન તલગ ભોમીઓ રહેવાને ખરાં જીગરથી કબુલ થયો. બંધોએ ખલીફ તરફ મોહ ધર્યું.

આ તરફ મદાયુનેથી ખાલીફનો પેગાંમ કામદ પેલા પીરમરદ ઉપર લઈ રવાના થયા પછે એક અજાણ્ય બનાવ બન્યો, કે ખાલીફની દરબારમાં હાજર રહેલા એક બુજોરગ મદાયુનીના બેતરમાં હલ કરતાં તેનું મોહ બંધ થયું. અને તે હલ જમીનમાં આલ્યો નહીં; તારે તે જોરથી ચલાવતાં જમીન શરી, તેમાંથી એક ખુમ નીકળ્યું. તે ધણુજ મોટું હતું; તેને ખજનો સમજી તરત પેલા બેડુત ધરાની ઘોડસવાર બની ખાલીફની દરબારમાં આબો, અને બેતરના હેવાલથી વાકેશ કાઢી. તાંહાં ખાલીફ તે જરફ ને બેડુતની હાજરી ને જુદો વાત એથી શકમંદ બન્યો. આ બનાવે પેલા ખાલેશ ધરાનીએ બનેલી કેશીઅત જણાવી, અને તવાજોથી બોલીઆ “અદલ હાફેન-અલ-રશીદ, આ હમારા ગામ લગતાં આ વખણામલાં મદાયુન શહેરમાં તાહરાં દીદાર રોશન થયાથીમને બેશુમાર ખુશાલી બાપજી. તે ખુશાલી જણાવવા હમા નોય એમ શકતીમાં નથી, તેથી આ જમીનમાંથી નીકલેલી તે ખુમ આપ કબુલો તો તે હજુર અનાઅત કરવાને રાજી છું. જે હોય તે કબુલવું. જોયે ગોહર કે નગદ કે ગમે એ હોય.” ખાલીફ તે ઉપર ખુશ ખુરબાન થયા, અને પોતાના હજુરીઆએ ન ધસારત કીવી કે જુજ પલમાં તે ગામમાંની ખુમ હજુરમાં લાવી હાજર મુકી. તે ખુમનું મોહ પેલા મદાયુનીએ બોલ્યું તો તેમાંથી બેમુલાં તાજ કેશાણે ધર્જની કુંઠીઆ નીકલી. તે કુંઠીમાં ઘણી માનવીગા નેધા હેરતમંદીમાં નાએ એવા! એક એક દાનો, ખજુતરનાં બેડાં જેવો મોહોટો ને ચલકતો હતો. તે જોતાંજ ખાલીફને તેની દરબાર હેરત હેરત રહી. કીઆ જમાનાના તે છે, એ કોઈ કહી સકીજ નહીં.

આ હેરતમંદી ને પુછપરછ જરી હતી, તેવામાં દરબારની નજર ખીજી હેરતમંદી ઉપર પડી, કે કામદ એક બુદા સાથે ખાલીફ હજુર આવેછે. તે જોતાજ

ખાલીફ તખ્તથી ઉતરી પેલાબુદાની બેટ લીધી, તેને તાજમથી બેડક આપ્યા પછે પોતે તખ્ત ઉપર બેઠો. દરબારનો દબદબો આ વખતે પરખીઆત નોશીરવાનના મહેલમાં ખુબ ધીકતો હતો. સજી પોતપોતાના રોખ ને તોરમાં તેજ હતા. તેવામાં હાફેને માનથી ગોષ્ટેગોહ શરૂ કરી.

“આ બુજોરગ આ ઘણી કીઆ જમાનાની બેતીથી બાપજોછે?” હાફેનના આ શખુનોના પેલા બુજોરગથી જવાબમાં સજી કોઈ નવાઈ સાંભલવા તકબાર થયા પણ બુદાએ ખુબ એઆલથી ડોકી ધુનાવી જવાબ આપ્યો.

“ખાલીફ હું એ કેહી સકનાર નથી. માહરો બાપ જે પાસેનાં શહેરમાં વસેછે, તે કદાચ આપને જણાવશે. તે બુજોરગ દુનીઆનો ભારી કરેલ ને ગેઆની છે.” હાફેને પેલા બુદા બકના બાપની વાત સાંભલી ત્યારે તે અજબ રહ્યો. દરબારીઆ નીરાશ થયા, અને નોશીરવાનના દાખમાનો પતો મલે એથી હાત વોઈ રહ્યા. તેવામાં હાફેને આ સવાલ કર્યો.

“કેશરા અદલ નોશીરવાનના દાખમાનો નીશાન જાણેછે આ બુજોરગ?”

તે પણ તે કહી શક્યો નહીં, અને પોતાના બાપ ઉપર હવાલો આપ્યાથી તરત કામદને તે તરફ નામા સાથે રવાના કાઢી. પછે એક સરોપાવ અને કેટલાક સો દીનાર બખશી પેલા બુદાને રક્સુદ આપી. હાફેન તેના બુદાપો જોઈ એકતો દરીઆશીમાં હતો, તેવામાં તેના બાપની હમયાતી જાણીને વીચારમાં પડ્યો કે તે કેવોએક બુદોખક થયેલો હશે. અદલ નોશીરવાનના સેજદાના વીચારે તે એવોતો બેશાંમ થયો હતો કે ગમે તે કરતાં એકવાર તે નેક શાહાનશાહનુ રવાન જોઈને પોતે ખુશ થાવું. એથી તે ગમે એવાને ગમે એવી તજદી આપવાને પછાત પડતો નહીં. શું અજાણ્યો કે પાક જરતોમતી મહજબના નોશીરવાનનાં મહેલમાં મહમદી મહજબના હાફેનનો મુકામ ને રંગ રાગ!

મદાયુનમાં ખલીફ આરુલ-અલ-રશીદનો હુજુરમાં બુજારગ ધરિંતી ખુલાશો કરેછે.

સાંજનો વખત હતો. ખાલીફની સવારીના આશ લોકોની એક દબદબા ભરેલી દરબાર કેશર નોશીરવાનના મદાયુનમાં મેહલમાં મલી હતી. માનવીના પગ દંડાથી પંખીઓએ પણ જાળમાં આવીને તે દરમીયાનના દરખતો ઉપર વાસો કીધો હતો, તેઓના મધુર સરોદથી મદાયુન ગાયનસ્થાન મીશાલે ગાજી નીકલીયું હતું. તે રચનામાં નવીનવાદ જરના પોશાગે ખાલીફની સલાના શરતા હરતા સવાર ને કુદતા થોડાઓથી વધારે થયો હતો. તેમાં કાસદ સાથે એક બુજારગ તેઓમાં બેલાયો, અને થોડા વખતમાં ખાલીફ હજુર તવાજો બજાવી ઉભો. ખાલીફ તો આગલ મીશાલ માનથી તેની ભેટ લીધી, સવાલો પણ આગલ મીશાલ પુછવામાં આવ્યા પણ કાઠજ જાપ્ય મલ્યો નહી. આગલ આવી ગયલા માશકજ તેણે પોતાના આપ ઉપર હવાલો આપીને પોતા સાથે જોડાઈ મેવો તથા તોડો લાવ્યો હતો, તે ખાલીફ હજુર શોગાત મલ્યો. ખાલીફ, તેની જર અને તે આગલ આવી ગયલા કરતાં વધારે જુવાની તેમ બાલની હરધી સફેતી ને કાલાસી જોઈ વીચારમાં પડ્યો કે “આ શખસ પેલા આવી ગયલાનો બાપ કેમ હોય !” પછે તેના બાપની તમામ કેશીઅત પુછી લઈ તેને પણ આગળા માફક ઇનામ બખશી રવાને કીધો.

બચરા શેહરની મુશાફરી કાસદે ખાલીફના પેગામનામા સાથે શીર કરી. ખાલીફનું કામ, તેથી જીવ ઉપર બાજી બેલીને કાસદ રાત દીન મંજલ કાપતો બચરા આવી પોહ્યાં. નીશાન માશક મકાન ‘ધુડી કાઢ્યું’, અને કડું ઠાક્યું તો એક

હસતા ચેહરાની ઓરતે શીરીનીથી પુછ્યું કે “ઓ મુશાફર બાઈ તું કોણ છે ?” તે નેક સુખનો સાંભલી કાસદે પોતાના કામની કેશીઅત તેણીને જણાવી, તો તે વાકેફ થતાં બોલી કે “તે માહરો આવીંદ શેકાર રમવા ગયોછે. જો તમને હરખત ના હોય તો બેલાશક આ મકાનમાં બેસો કરો, મકાન તમારું જ છે.” એ આખર આપીને કાસદને પોતાના મકાનમાં બેસાડી. તેણીએ આનું તથા શરખત હાજર કરીને ખાલીફનાં પેગામચીની સારી મદારત કીધી. એમ કરતાં વખત ગુજર્યો ને તેણીનો આવીંદ શેકારથી આવ્યો, તે કાસદ જોઈ હેરાત થયો. તે તો તદન નવજુવાન જેવો જાણરો દેખાયો. તેના આલ તમામ કાલા, તેના બાજુઓ જાણરી, કમર ઉપર પટકો અને પીંડે તીરનો બાકરો ને કમાન ! તેના એક હાથમા શેકારનું ગોસત અને બીજા હાથમાં ચાચુક હતો. તેણે કાસદને જોતાં વારજ તાજીમથી જર આશીઅત પુછી; અને કોઈપણ નજીવા કે જીવદાર સવાલો કરવા વગર ફરી તેની મદારત જરી કીધી. રાત થતા આચાથી ખાતાનો ખીસતરે. પંડરાયો, અને નવી જુની ગુપ્તગોહ કરતાં પેલું શેકારનું ગોસત જે તાજે તાજું બુજાઈ આવતું તે જમાડતાં શરખત મેવા વગરે મુદારતથી કાસદને આસુદો કીધો. કાસદ આ મદારત અને તે ધરાની જોડાંની પેશાણગત તરખની માહબત જોઈ ખુશ થયો. તેણે ધજતથી ખાલીફ હાઈન અલ-રશીદનો પેગામ ધર્યો, તે ધરાની ફરવી જોતાં પેહલાંજ પાદશાહની એદમતને શાખીલા થયો, મુરગની બાંગ પડી કે તેણે ખીલાણું તરક કીધું, અને તન સાંક

કરીને મુસાફરીનો પોસાગ પેહેડયો. ખે તેજ ચાલના ઘોડા હોકમ પરમાણે તૈયાર રાખેલા હતા, તેમાના ઝેક ઉપર કામદને સવાર કરી તથા પોતે ખીજ ઉપર પાદશાહ લાઝેક હડીઆ માથે સવાર થતાંજ હમીને પોતાની ઓરતથી હસતે મોહની દુવા માથે આગલ ચાલ્યો. જંગલ અને પાહાડમાં તે પોતાના ઘોડાને ખુબ તેજ ને કલાથી ચલાવતો હતો. તેના ઘોડાના કદમની ગેરદથી આસે પાસે ગામમાં તરાસ પડી રહ્યો. તેઓ મંજલ દર મંજલ કેરવાનચરામાં ઉતરી તથા શેકાર કરી ખાનુ ખાઇ આશુદા થતા, બરાબર વખતે મદાયુતમાં ખુશખુશાલ આવી પોહિંચ્યા. જ્યારે મદાયુતમાં તેના ઘોડાની નાલનો અવાજ ને મોહડાંને ખંખાર પડ્યો, ત્યારે ખાલીફ મેહલમાંથી આતુર થઇને જોવા લાગો, કે “આ કોણ સીશાહ મરદ આવેછે? જે દેખાવે જવાન ને કહુઆતમંદ ને લડાયક ને શ્રાક સીનેહ!” તે જોઇને હુરાન રહ્યો. જેવા તે મેહલને દરવાજે ગયો, કે ઘોડા ઉપરથી પેહલવાન મીસાલ કુદી પડ્યો. પંછે ખાલીફને જોતાં પાદશાહી રાહ રશમથી કુતસ બજવી હજુર લાવેલો હડીઆ નજર મુક્યો ને આદખથી ઉભો.

ખાલીફ ધણાજ માન અકરાંમથી તેની જરફ ને ચંચલાઇ જોઇ તેની અછી મદારત કરવાને તરત હોકમ આપ્યો. ખાનુ જે હાજર કીધું તેમાંથી સુકે મેવો ખાઇનેજ તે આશુદા થયો, પંછે ખુદાઇ બક્ષેશના શુકરાણા બજવીને શરખત નોશ કીધું. આ રીતે આશુદા થયો અને ઠાક તથા જેહમતથી શરેગ બન્યો ત્યારે ખાલીફની ઇશારતથી પેલા ધર્જની તખ્ત નોકરોએ હાજર કરી. તે દેખાડી ખાલીફે પેલા પેહલવાની દેખાવના ઇરાનીને પુછડું. “એ જવાંમરદ આ ધર્જના દાના જે

ખજુતરના ખેડાં જેવાં મોટા ને આબદાર, તે કીયા જમાનામાં અને કોણ નેક શાહની પાદશાહતમાંના છે?”

નવી નવાઇ જાણવાની ખાલીફ હાસનને બજો હોંસ રેહતી! તે હોંસ પુરી પાડવા હમેશાં તે અબજખેલ વલાણો કે બક્ષેમે આવતો. તેથી જો આ સવાલનો પેલા ઇરાની બરાબર જવાબ દે,તો જે માગે તે આપવા તેનું જીગર આ વખત તઇઆર હતું. તેવામાં પેલા ઇરાનીએ ધર્જના દાના હાતમાં પકડીને ખુબ બારીકીથી તે તપાસ્યા, અને કાંઇ ચીજ યાદ કરતો હોય એમ ડોક જાંચી કરીને ખેઆલમાં ખેડા પંછે તરત તવાજોથી બોલ્યો.

“આ ધર્જની કંઠીઓ કીયા જમાનામાં અને કોણ શાહનશાહના વખતની છે, તે જાણવાને નામવર ખાલીફ આપ તઇઆર થાવ.”

ખાલીફે તરત તે ઇરાનીને હાં અટકાવ્યો, અને નજર આગલનો તરત બનેલો માંજેજો જાણવાને સવાલ કીધો. “એ દાનાવ મરદ તું તાહરા છોકરા કરતા જીવાન! તાહરા છોકરા તેના છોકરા કરતાં જીવાન એ શી રીતનો હેવાલ! મને લાગેછે કે કાંઇખી એમાં બેદ છે. કદાચ તમો બાપ બેટા તો નહી હોવ.”

“ના, બંદેનવાજ તેમ તથી. જે મી-શાલે આપે જાણુ” ને જોયુંછે તેજ ખરું છે. પેહલાં આવેલા બુજરોગનો હું બપાવો તથા ખીજનો બાપ થાજીધું, એ ખીલકુલ ખરું છે. નામવર ખાલીફ મને આજ લગભગ બસો વરષ યુજસ્યાં છે. મારી આગલ જે માહરો છોકરો આવ્યો હતો અને જે અરધો જવાન ને અરધો બુદો હતો તેને દોડસો, અને જે પેહલાં ધણાજ બુદોખખ આવ્યો હતો, તેને બરાબર એકસો ને પંદર વરષ થયાંછે.

આ જે ઉમર કહી તેમાં કસો તફાવત નથી, પણ તફાવત હાલતમાં છે. માહરા છોકરાના છોકરાની ઓરત ઘણીજ બદ પલીદ તેમ જીઆંદરાજ છે. તે એક હાથીનું આનું આએ છે. તેની હાલત કંગાલ હોવાથી તે ઓરત તેને રોશવા કરીને ઘર બાહર કાઢી મેલે છે. અને કહે છે કે “માહર” પેત ભર. ધણું કમાઈ લાવ અને મને સુખ ચેનમાં રાખ. સવારથી સાંજ તલગ હજગારી ને મેહનત કરતાં તે તે ડાકણીનું હારેમની પેત ભરી શકતો નથી. જે કમાઈ હોય છે તે પેલી ઓરત લઈ લે છે અને હીશાખ પુછીને નકામો તેને બેભર બેભર કરે છે. જે કાંઈ પકાવે છે તે સંધુ પેલી ઓરતજ ખાય છે. ખાતાં વધે તેજ પોતાના ખાવીંદને મેલે છે, તોપણ પેલા અસીલ મોહડે એક હરજ કાઢતો નથી, અને પક્ષો જેટલું આપને પોતાનો ગુનરે ચલાવે છે, તથા ફજેતીને ચાહતો નથી. આ અદેશો અને અજાબ તે બેટા ઉપર હોવાથી તે દીન બ દીન ગલીને બુદો થતો જાએ છે. તનથી નાતવાં બહુ છે અને દુનીઆની લેહેજત ઐર જેવી સમજે છે. ખીજો મારો પોતાનો બેટો જર ગોહરને ઘણી છે. સરવે નેઆમતથી ભરપૂર છે, પણ ઓરત કમજત મલી છે. તેણીના દુખથી તેના સુખમાં સરો પેટા છે. બાહર બાગબગીચામાં દોસ્તોની મંડળીમાં હોય છે ત્યારે તેનું જીગર શાદમાં ન ખીલે છે. તેને પોતાને ઘેર જવા ગમતું નથી, અને તેથી તે દોસ્તોની આખી ટોલકી સુધાં પોતાને ખરચે મજાહ મારીને દીન રેમે ગુનરે છે. જ્યારે તે ઘરમાં જાય છે ત્યારે ભાગવેલું તમામ તેનું સુખચેન તેની ઓરતની શીકરથી લુટાય છે; એથી પૈસે સુખી પણ ઓરતે દુઃખી, અરધા જવાંન ને અરધો બુદો થયેલો દીસે છે. મારી

હાલતનો ચીતાર તદન ઉલટો છે. ખુદાની મેહરથી મારી પાસ માલ દોલત બેશુમાર છે. માહરી ઓરત ઘણી પરજગાર અને મીઠી જીઆની બોલનારી છે, તે નેકબદ હમેશાં માહરા હોકમ સર ચાલે છે. માહરી જે મુરાદ તે તેની, માહરી જે ખુશી તે તેની, એ રીતે મારા મનની મુરાદ અને ખુશી પરમાણે ચાલનારી અને રીજવનારી છે. તે જેવી પાક હસતે માહરી ઓરતથી જીદું પડીને મને બાહર જવા ગમતું નથી, અને બાહર જાવું તો માહરા દોશત આશનાવગી વશાદારી અને મોહબતમાં હું એવો કશુંકું કે પછી તે નેક સાથીઓની જીદાઈ મને ભાવતી નથી. હું તીરનદાજીના હોનરમાં એકકો ગણાઉં છું. તેથી જેવારે જંગલમાં શીકારખાજીએ જાઉં છું તેવારે ચાહું તેવાં અંરદા પરંદાના શેકાર રમીને જીવ તાજો રાખું છું; મદા કસરત અને મદા ખુશાલીથી માહર અદન જીવાન અને અંચલ છે. એમ હું ઘેરમાં અને બાહર એકમાં ખુશખુશાલી ને આરામમાં ભરપૂર છું; એટલે હજી તલગ મારી ઉપર જીવાનીનું રૂપ ખીલેલું છે. આ સખખો મને તો લાગે છે; પછે આપ પાદશાહનો એઆલ.”

આ બોલવાનો તોર અને મરદાંની ઢપથી ખાલીજ ખુશ થઈ બોલ્યો કે “એ દાનાવ પહરેલ તાહરી સમજ મને ખરી લાગે છે. દુનીઆમાં તમામ સુખ ઘર ઓરતનાં સુખ પાસ એક તરફ રહી જાય છે. તું જે બોલ્યો છે તે તમામ શીલગુશી ભરેલો કદીમ એકરાર કેહવાય છે. જેમાં કાંઈ તફાવત નથી.”

“બદે નવાજ હવે આ કંઠીનો હુવાલ સમજો, કે આ કંઠીની એવી સાહનશાહ નાશીરવાંનના જમાનામાં ઉત્પન્ન થઈ હતી.” તે શાહાનશાહના રાજ્યની જાઓજલાલી પાદ આવતાં તેની અશમ આબદાર થઈ

અમકવા લાગી. પણ ધરાની તુપ્પમ ઝેટલે ભારી હીમત મનમાં જમાવ કરી આગલ બોલ્યો “તે કેશરના અદલ ઇનશાફની તારીખ આજ તલગ રહી છે. તે અદલ જમાનાના એક જમીનદારની જમીન ખીજાએ ઇજારે લીધી. તે ઇજારાને કેટલાએક દીન ગુજરીયા બાદ હલ ફેરવતાં એક દીન જમીનમાંથી એક ખાલેશ કં-અન ભરેલું ખુમ નીકલ્યું” તે જોતાં ઇજારદારે ચોકી રાખી તરત પેલા જમીનના માલિકને જઈ જણાવ્યું અને તે ખુમ માણસો મોકલી મંગાવી લેવા કહ્યું. પેલા જમીનદાર કેહવા લાગો, “કે મેં તો તને જમીન ઇજારે આપી. તેમાંથી જોયે તે નીકલો. તે ઉપર મારો દાવો હોય નહીં” પેલો ઇજારદાર કેહ “ના હું” તો જતાનો ધણી, જે રાપું તેની ઉપજ નીપજનો માલક. મને આ ખુમ ઉપર દાવો હોયજ નહી. મેં કોઈ એવાં “ના નાખ્યાં નથી કે શુનાના ખુમ તેમાંથી ઉગી નીકલે ! વાસ્તે એ તાહરો દાવો તું ઉઠાવી જ અને માહરા કામમાંથી ખલલ દુર કર. ” એ રવેસ રદબદલ કરતાં વજીર જુજરએમેહરની પાસ તેઓ ઇનશાફ વાસ્તે આવ્યા. વજીર ઇનશાફ એલમથી સ્થાણો તેણે તે કજીએ સમજાવવા સરખે હીસેવેંહયા લેવા જણાવ્યું તો પેલો કહે “ કે એ મારો દાવો નથી હું હરામની એક બદામ લેનાર નથી. ” અને પેલો કેહ કે “હું હરામનો એક તલ લેનાર નથી.” જુજરએમેહેરે તે વાંધાકેશર નોશીરવાંન ઉપર રવાનાં કીધા, તે દીન મુખારક જશનનો હતો; અને દરબારકેઆની દબદબાથી આ દેવાનખાનામાંજ જેખ પામી રહી હતી. તે હોંગામે તે ઇનશાફ સાહાનશાહનું સર એઆલથી ફરવા લાગ્યું, કેશર દરબારની ઠઠવએ તે બંધેની ઉપલી

જીકરી સાંભલીને બોલેઆ “એ એકીનદાર ઇનશાનો આ નવાઈ જેવાં તમારાં એકીન વાલો મારી પાદશાહાતના જમાનાનો હેવાલ તવારીખ મગરૂરીથી પોતાનો શીંગાર કરશે. જો તમોને એ સુનાના ખુમ ઉપર કશો દાવો નથી, પણ તમારાં બચાંઓનો તો કેહવાવો નોંધએ. બોલો તમને શું શું પ્રજ્જંદ છે ?” તારે જમીનદાર બોલેઆ કે “મને ખેટાનું” અને ઇજારદાર બોલેઆ કે “ખેટીનું પ્રજ્જંદ છે” તે સાંભલી આદેલ પાદશાહે કહ્યું કે જાઓ એ બંધે પ્રજ્જંદા ની કદખુદાઈ કરો, અને સુનાનું ખુમ તેઓની આ ખુશ ખુશાલીમાં ખરચો. આ ઇનશાફથી બંધે જણા ખુશ થયા. તરત પાદશાહના હોકમને ભારી માન અને ખરચથી અમલમા લાવ્યા. અને તે નેક કામમાં સઘલું ધન ખરચ કરીને શહેર ગળવ્યું. આ રવેસના ઇનશાફ કરવાથી તે સાહાનશાહનું નામ આદેલોમાં પહેલું ખીરાજ્યું છે. અજાએખી આખી ધરાંની પાદશાહાતને લાગી, કે પેલા સુનાનાં ભરેલા ખેડીમતી ખુમમાંથી એક અશરશી વઢીક કેશશએ ના લીધી. બલકે તે નજરે જોઈ નહી, બલકે તેનો એઆલ કે ખાખ પણ લાગ્યો નહી. તે અશાના રવાન ઉપર ખુદાની મહેર હેંજો. તે ઇનશાફ કીધેલાં વરસે તે એકીનદાર કણખીના જેતરમાં આ ધજોનો પાક ઉતરીઆ હતો. અને તેની એકીનદારીની કદ ખુદાઈ ખુદરતથી જુજાઈ હતી.”

હારન પેલા જુજરોગ દાનાવની વાતથી બહુ હેરાન રહેા. તે નામદારે આ ધરાંની ને કુન્યાનો માહેર અને જમાનાથી અધારામાં રહેલી વાતો ઉપર અજવાલું નાખતો જોઈને બહુ આપરીન કીધી. તે ખુશાલીમાં તે ધરાંની મરદને ભારી થરપાવ ને નજરાણું બખશી નેઆલ કીધા.

ધરાંની મરદ શાહુનશાહ નોશીરવાનનાં બોરાકની તરતીબ
અને તેની લડાઈનો સ્વર્ધઓ કહી સંભલાવેછે.

મગરેખમાં પેસતો સુરજ દલગીરીમાં ચકચુર થતાં તેજ ને દમામમાં ઠંડો એક સુનેરી ગોલા દેખાયછે. ને કુચ કરી જતા સુરજને પંખીઓ ગાયણથી વધાવતાં ગમ રાગણીઓ તાણી તાણીને વેગગ ખીલવેછે. દુનીઆની જીવાનીતા તેજ ઉપર જે પલ જાએછે તેમાં પરદો પ્રસી વલવાની તઈઆરી જાણીને ગુલાબની કહી ખેતાબ થાયછે, અને મોજ મજાહ એલી ખુશ ખુશ થયેલો પરવાનો પોતાના રંગમાં શ્રીકો મારતો જતાં શની જીંદગીની હદ સમજીને પેઆરી ખુશખોમાં બેશંમ પડેછે, અને જે સશમ થોડી પલ આગલ આતશ માફક ચમકતી તે જાંખી થતાં ખુશાલી કરવાથી હાથ ઊઠાવેછે. પલે પલે સીહાઈ દાવામાં ફાવતી જતી એક કુતેહમંદ પેહેલવાન મીશાલે આગલ આવેછે, તે દરખતોના દમાંમ ઉપર પંડરાયછે, તે ગેલ કરતાં પંખીઓના સુખ ઉપર કપજાણી રેલ આવેછે. આ પલ ગુજરી ને સુરજ ઘણોજ નાદાર જાંખા ખુદા મીશાલે દેખાઈને છુપાયો, કે મદાયુત નીરાસ માશુક જેવી શ્રીકી પ્રકાશી. મેદાંન ગજાવતા પેહેલવાન મરદોએ પોતાની સ્વારીના ઘોડાઓને છોડીઆ. ઘડીભર સજી ચુપ અને અંદજે થઈ રહ્યું. રોશન રોજનું મોત નજદીક આવ્યું એમ સજીને લાગ્યું. માનવીઓએ તે ખાલેકની બંદગી ગુજરી, પંખીઓએ પોતાની જીંદગીનો એલ મધુર ગાનતાંથી સમાપ્ત કરીધો. દુનીઆં ના રોશની કે ના સીહાઈમાં એ અવતારે રીખતી દેખાવા લાગી. બે દુશ્મન લશકરોના વાલી લશકરથી દુર મોત પોતાનાં નશીબ અજમાવવા દુરનાં મેદાંનમાં કસાકસી ઉપર હોયની ! અને તે

કસાકસી કોણને યારી દેતાં કોણ લશકર મેદાંન કુતેહ કરશે. એ આશા અને એ ધાસતીમાં રહેલાં લશકરી સીપાઈઓ મીશાલના દીન અને રાત તરફેણ કરનારાઓનો પ્રડચો થયો. રોશન સુરજે ભારી જાઓજલાલી ભોગવીઆ પછે આખરે રાતની ભારી ફોજના બલથી હાર ખાંધી ને સમીસાંજના સેતારાએ મદાયુતને રાત આવીઆની કાસદી બરાબર વખતે પોહોઆડી કે, એકદમ એક પલમાં ખાલીફ હાફનના લશકર અને તંબુઓ અને નોશીરવાનના મોટા મેહેલમાં લખો લખ રોશન ચેરાગો ઝમકી રહ્યા. આશમાને શેતારાઓની ફોજ અંચા દુનીઆને છેક અંધકારમાં દુખતી બચાવી. ખાલીફ મદાયુતને રોશન કીધું, જેથી બગદાદની-દરબાર મદાયુતમાં ભારી દબદબાથી ખીરાજી હતી. તાંહાં પેલા ધરાંનીની વાત અને ઢપ ઉપર સજીનું ઘેઆણ લાગ્યું હતું, તેવામાં ખાલીફ નવાજેલા શરોખાવથી સજી હેરત થયા. શરખતની જામ ચાલુ થઈ, અને વજંનતરથી આશમાંન ગાજ્યું. એટલે રાતનો મહીમા પુર તેજમાં ચમકયો. ખાલીફ ગુલાબી શરખત ભરેલી જરાવ જાંમ નોશ કરીને કેશરો નોશીરવાનનાં કામ ને દોષમાની નીશાંન જાણવા આહી. પેલા ધરાંનીએ ખનામે ઇઝદના કલામથી પાછી વાત ચલાવી.

“જેહાંપનાહ આદેલ નોશીરવાંનની બાધુરીથી એકવાર આપ માહીર થાવો કે તેની અવલમંજલ જગાના બચ્ચાનનો કાંઈ સાર મગજમાં આવે.”

“ચલાવ તારે ઓ જેહાંદીદે ધરાંની તે શરૈસતાઈ શાહનશાહની બાહાધુરીનું બચાંન.”

તખત ઉપર આ પોલતાં ખાલીફ પોતાની બાજુ ફેરવી. પછે એક ઘેઆંણથી

તેના હાથમાં જે માતી કામથી મહેલી લાકડી હતી, તે ટુંકી સાથ ટેકવી તે ધરાંગી તરફ જોતો રહ્યો. પેલા ધરાંગી ખાલીશના સખુન સાંભલતાં એક ઊપરથી ઊઠીને કુનસ બળવી પાદશાહી ધજતે તાજીમ અદા કરીને ખાલીફના હુકમથી એટા અને બોલ્યો.

“આદલ નોશીરવાનનું” ફકત ખાનુ પકાવવાવાલું એક જુદુંજ મકાન હતું, તે મકાનમાં સેંકડો જન શાહાનશાહનું ખાનુ પકાવવા લાગેલા, તેમાંથી મુરગ મીસાલે ભારી કીમતના ગેંડાઓ આપ્યા ને આપ્યા તરેલાં મેજ ઉપર આવતા હતા. હરણે લાલમલાલ કીધેલાં અને ભારી તનનાં બાજ જાણુવર શેકારીઓથી શેકાર થયળાં તેના બુબ્બલા કબાબ એ ઓરાક તે શાહ હર રોજ ખાતો હતો, અને અકલ હરાંન રહે એ રવેસ તે સાથ ચરાબના ફેરબા ને ફેરબા ઊઠાવતો હતો. તે શાહાનશાહને એ રવેસ હાથાઓથી ન જેરવાય એવો ભારી ખુરાક ખાતો જોઇને હું દરરોજ અબ્બાસ વિચારે દોડાવતો કે, “આ રવેસ તન સુસત કરનાર ઓરાકનું ખાનુ ખાવાની તબેહ ગોયા શાહાનશાહને એમુલાં ઝવેરમાં આપણુ શરીઓ દાઢ છે. જેમ તે આપણુથી ઝવેર કોઢીને કામનું ગણાય તેમ અદલ શાહાનશાહ ઠરેંછે” આ એઆલથી હું દરરોજ દલગીર તેમ નાખુશ રહેતો હતો. એક વખત કાસદો ખબર લાબ્યા, કે “એક ભારી લશકર ધરાંન ઉપર ચઢી આવેંછે. તેનો સરદાર કદાવર અને જંગબાજછે.” તે હલકારાઓની ખબર ઉપર કેશરા નોશરવાંન ગમખારને ટેકાણે ખુશાલ થયો, પછે એક ધરાંની લશકરને તબપાર થઇ શહેર બાહાર કુચ કરી જવાનો હુકમ આપ્યા પછે પોતે બખતરમાં ગરક બન્યો. ભારી તેજ હથારો તન ઉપર લટકાવ્યાં, સર ઉપર લડાયક તોપ મેલી અને એક તેજ ચાલનો

થોડો જે ખશુશ જોખમ ભરેલાં કામ માટે રાખેલો તે ઉપર સવાર થયો.

મશરૂકથી ખોરશીદે સુનેરી કીરણ ફેંક્યું. રૂપેરી પટરીની ઝમઝમ થતી તોપથી કેશર નોશરવાંન ચાહુમ પેલાં લડાઇના મેદાનમાં જઇ લાગ્યો. લશકરોની સફ સમારેલી, અને લડાઇની તલબમાં ભુખાં વરં મીસાલે સીપાઇઓ દેખાતા તેમાં ધુસીઓ. પોતાના લશકરનાં સપેહશાહારને લડાઇથી મના કીધા. પોતે શમશેહેર મેયાનથી એંચી કે દુશમનનું લશકર તે ઉપર તુટી પડ્યું. તે દુશમન સરદારે કેશરાને વચે ધેરી કાપી નાખવા આહ્યું, પણ શાહાનશાહની તેજ તલવારે તરત પોતાનો રોબ ખતાવ્યો. ભટ્ટોમા ભુંજઇ ઉડતી ઘાણી મીસાલે એક, પાંચ, પચીસ એમ દમ પર દમ સર ઉડવા લાગ્યા. દુશમનો ઘાબરા પડેઆ. જેમ બાજી સમાલે તેમ તે ઊલટા ઓહી બેસે. એમ દુશમન સીપાઇઓ નાહીમત અને લાઇલાજ કરતો પેલા લશકર એંચનાર સરદાર સાસુ જઇ લાગ્યો. એકજ અમકાટ હવામાં ધુમીઓ અને તલવારના એક જટકાથી સરદાર કમરમાંથી કપાઇ ગયો. લશકરમાં નાહસ ભાગ સર થઇ. કોઈ હથ્યાર મુકી તાબે થતું, કોઈ ખુનકી ઉપર ચઢી એકજ ઝટકે કપાઇ મરતું અને કોઇ દમ ઉપર રાખી મેદાનથી પીઠ ફેરવતું ખોરશીદ માંથે આવતાંમાં નીસ્તી થતું. શાહાનશાહે કોઇ સવાર લડાઇ તલબનાર જેવારે જોયો નહી, તેવારે તે પાછો શરયો. પેલાં લશકરને સફ સમારેલુંજ પોતાને મકાને જવા હુકમ કરયો. નાગી તલવારે પોતે પણ શહેરમાં શરયો. ખલક શીદા થઇ એમુલી ચીજ વધાવા લાગી. કેશરા તલવાર મેયાન કરવા ગયો પણ તેની મુઠ પંઝામાં બેસી ગયલી, તે નિકલી નહી. જારે મહેલમાં આવ્યો તારે તેના ઘણા ઉપાય કીધા પણ તમાંમ

ફાકટ ગયા. હકીમોની ઠક મલી, કોઈ કાંઈ અને કોઈ કાંઈ કરમાવે, પણ તે ઉપાયો નામનાજ રેહ્યા. તે દરમિયાન એક બુનેરગ હકોમ મકુ ઉપર મરદાર મિસાલે હતો તેણે ફરમાવું, કે ‘ઓ કેશરા નોશીરવાન ઉપાય પ્રકટ એકજ છે, કે દમઅદમ હજાર બકરી-ઓનું દુધ તાહરા હાથ ઉપર દોહોવાડ કે તેની ગરમીથી તાહરો પંજો છુટશે, અને મુક જીવી પડશે ! ફરમાબરદારોએ તરતજ હજાર બકરીઓ પાદશાહી ગેતવાલીઆ પાસ મંગાવીને હાજર કીધી. વજીરોએ તરત હકીમોને હવાલે મુકી, અને તે ઉપાય મર થયો. હજાર બકરીઓનું દુધ દોહવાયું કે તે ગરમીથી પંજો છુટો અને સમથોરુની

મુક નિકલી. આ લડાઈ અને હકીમું જોઈને મેં માહરા આગલા વિચારોની તોજેસ કીધી કે “જે ઓરાક આદેલ શાહનશાહ અપછે, તે તેને છાજેછે, અને અને જે પેહેલ-વાનગીરી, એલમ, હોનર અને હકીમા વામને ધરાનની મોટી શાહનશાત વખાણાયછે તેને તે બેશક લાયક છે. ખાવું, જરવવું અને વખત પરમાણે જોર બટાવવું, એજ ખરી દલેરી અને ધનિશાંતગીરી” એ રીતે કેઆશથી મેં માહરા આગલા વિચારો ફરવ્યા, અને જેટલા અંદાજથી તે નેકનામ શાહાનશાહને જોતો, તે ઠાણે સેંકડો દરજ્જે વંધારે તવાજોથી જોઈને હેરત રેહવા લાગો.”

ધરાની મરદ શાહાનશાહ નોશીરવાની રાજતબેહ ને સખાવતનું બયાણ કરેછે તે હેરતભરેલા બનાવના પુરાવાથી ખાલીફને અજાએખ કરેછે.

હાફનની મીજલશ પેલા ધરાની મરદની વાત સાંભલી દંગ થઈ. ખાલીફે શરબતની જામ તલબ કરી પોતાને હાથે પેલા મરદાનેમરદ ધરાંનીને બખ્શી. તે બેમુલી જામ ખાલીફ જેવા પાદશાહાત ચલાવનારની પાદગારીને લાયક હતી, તે પેલા ધરાનીએ બારી તવાજોથી લઈ નોથ કરી અને પોતાને તે મલેલી બખ્શેશના વખાણ બજારીને શહાનશાહ નોશીરવાનની બક્ષેશનું બેયાન ચલાવ્યું કે મરવે મીજલશે, ધનતેજરીથી કાન ધસ્યા. વાત ચાલી.

“ઓ જમાનાના તાજદાર હોમાયુન ખાલીફ, તે શાહાનશાહ હરરોજ જે આનું આતો, તે આનું બેકીમતી સુનાતા તખાકોમાં બકોલ લોક લાવતા હતા. તે તખાકોની કીમત તે વખતના એક હજાર સુનેરી દીનાર થાતી હતી. તે તખાકો જ્યારે તે આદેલ કેશરા આનું ખાઈ ખાલી કરતો ત્યારે જે માતાજમંદ દરવાજા ઉપર આવી

ઉભા હોય તેઓને તે બખ્શીનદા કરાવતો હતો. જે જામ તે શરાબની ઉકાવતો તે ઉકાવ્યા પછે જે જવાંમરદ ઉપર તેની મેહરખાંની થતી તેને નવાજતો હતો. એમ દરરોજ તે બક્ષેશો તે નેક શાહાનશાહની જીંદગી તલક બરીજ હતી. તેની પાદશાહી મીજલશના ખીરાજનારા એક હજાર નામીયા બાધુરો, પછેકોઈ પેહેલવાંનગીરીમાં તો કોઈ પાદશાહાત કારોબારમાં, કોઈ જબાંદરાજીમાં તો કોઈ કલમકશીમાં, કોઈ શાહેરીની ઊસ્તાદીમાં તો કોઈ હીશાબ ગણતરીમાં, એમ જીવી જીવી શાખાની માહીતગારી ધરાવનારા હતા. તે મીજલસ દરરોજ શાંમ પડ્યા આગળ મળતી, તે દરમિયાન ચોકસ કામ કાજ થયા પછે ખુશ ગોષ્ટેગોહમાં થોડો વખત રહેતી. શાનશાહ પોતાની પાદશાહાતના તે નામીયા નરોની ખુશખાજીમાં બરોબર્યા મિસાલે બાગ લેતો. પછે બરખાસ્ત થતી વખતે દરકને

એક એક જામ શરૂઆત પોતાને હાથે આપતો હતો. જામ તો, પાદશાહે તેમના ભારી કામની પરખ બુજ્યાબામે અગાઉથી શોગાત મળેલી તેઓ પાસ રેહતી, પણ એક હજાર જામ ભરાય તેટલાં શરૂઆતનો જડો તે એક નાહનાં શીશાથી પુરે કરતો હતો.” એટલું કહીને એક જામ તે શાહનશાહથી પોતાને મળેલી, બહેથવાલી પોતાની પાસથી કાઢી અને હાઈનની જનાબમાં ધરી. મીજલશ તે જામ જોવાને ગુંડાઇ, કે તે જામ આજની ચીનાઇ ડાબડી જેવી ખેમુળાં જહેવેરોથી મહેલી હતી, પણ જેવારે તે ખુલતી તેવારે તેમાંથી એક ખાલેશ સુનાનું ખ્યાલું કુલ મીનાકામની ખારીકીથી ઘડેલું નિકલતું, પેલા ડાબડી જેવો આગલો આકાર તે પાલાંની કોર થતી અને ઉમડી જતું, હાંકણ હાઠા તરીકે થઇ રહેતું. હાઈન તે કરાંમતવાલી જામ જોઇને તાજુબજ થઇ રહ્યો, પણ તેવામાં પેલા ઇરાનીએ પાદશાહી તરીકો બજવી તે જામ તે ખાલીફને શોગાત લેવાની અરજ કરી. પેલા દેખાવળા જખરદસ્ત ઇરાનીની આ તારીફ લાયક શોગાત હાઈને મોટા પેયારથી કબુલી. મીજલશ પેલા ઇરાનીની સખાવત ભરેલી તખેહ ઉપર હેરત થઇ રહી. પેલા ઇરાનીના હોત પ્રી હીલવા લાગા કે સજી જન એક દયાન થઇ ગયું. ફરી પેલા ઇરાનીના અવાજથી હાઈનની મીજલસનું તેજ ઠસ્યું. તેનો અવાજ ખીલ્યો. “તે શીશાનું મોહ ખાલીને શાહનશાહ શાકીના અવતારે પોતાના નામીયા નરોની નલીને ખુશખોદાર શરૂઆતથી ડંડક પમાડતો હતો. તે શીશો તું ખાલીફ જોઇ તેની અજમાયશ કર્યા વગર આ મારી કહેલી ખરી ને નજરો નજર જોયલી બાબતને હસી કાઢવાને પછાત ના પડે. તે શાહનશાહ પાસ એક તાજ ફક્ત કશખી શુઆળથી ગુડેલું હતું, કેજો

તે કીમતમાંતો નિરજીવ હતું, પણ તેમાં એક ખાશીયત અકલમ દોની અકલ ઉપર બાજી લઇ જતાર હતી. કે જેવારે તે કશખી તાજ ઉપર મેલ ચડતો તેવારે તે સાફ કરવા આતશની ભઠીમાં નખાવતો. તાજુખી છે કે કપડું જલી ખાક થવાની જગો કંચન મિસાલે નવુ ને જહલકાટ ભરેલું થતું. તે તાજ તે અદલ નોશરવાંનને હીંદુસથાનના એક જોરેમંદ સરદારથી ભેટ આવ્યું હતું, પણ જેવારે તે ભેટનો બદલો નોશીરવાને તે શોગાત કરતાર ઉપર મોકલ્યો તેવારે તેની અકલ ઘડીભર ચકીત થઇ. તે ભેટ એક તાજ સાથના પોષાગની હતી. તે તમાં મ સરનજાંમ એક નલીમાં સમાએ તેવો ખનતો અને તે નલીને પર તથા પગ ખનાવેલા તે હાલી જાંહાં જવા ચાહે તાંહાં એક અનદીઠ તનખા મુજબ જઇ પડે પછે તેમાંથી નિકલી ચાહે તે કરી શકે. આગમાં પડે તો જલે નહી. દરીઆવમંદ પડે તો તે દુખે નહી. એ બહેથ થતાંજ દરખાર દીલગીર ખની તો તરત પેલા દરખારીઓને બાંગેબુલંદ કહી જણાવ્યું કે એ નલી માહરી કસી ખીસાતમાં નથી. જાહાંતલગ માહરો ઇનસાફ અદલ અને દેખાનત પાક છે તાહાંતલગ આ માહરું મન તમાં એ રવેશની કરાંમતી ચીજો કરતાં બેકીમતી અને ઘણુજ બેહતર છે. એ નલી ગોયા માહરા પગના આંગલાના નખના નશા કરતાં પણ નકામી ને નિરજીવ છે. દરખારને શાહનશાહની આ તાજુખ તકરાર બહુજ પસંદ પડી. વડા વજીરે તેના સવબાવ પર આફરીન કરી જણાવ્યું કે આ આદેલોના એકકા પાદશાહ તાહરો દીલગુરદો ખરેજ પ્રેસતા કરતાં ખાલા છે. તાહરું રૂવું વઠીક આ નલી કરતાં જુવાદા કીમતી તો પછે હમાને એ એક નલી થું પણ નલીથી બરેલી એક દુન્યા પણ તું

નેક કેરદારના એક પાપણથી નિરજીવ છે. શાહાનશાહ પોતાના દાનાવ ખુબરચેમેહુરથી આ રવેસ અકલની ગોફતેગોહ માંભળતાંજ ખુશ થયો. તે નેક અકદશે હુમાયુને તરત ખજાનચીને હોકમ કીધો કે તાંહાં એક શુતાની શંદુક ખિદમતગારો લાખા કે શાહાનશાહે તે ખાલીને પોતાના દરેક દરબારીને પોતાને દસતે તેથી એક એક નલી ભેટ કરી, તે આ રેહી” કે એક બહુની નલી જેવી શુતાની નલી પેલા ધરાનીતી કમરેથી નિકળતી ચમકી. ખાલીકે ઘણીજ હોંઘથી તે ખાલી કે દરબારને અચરતીનો પાર રહ્યો નહી. ખાલીકે તે પોષાગ પેઢયો કે તે નલીમાં દાખલ થયો કે નલીએ પોતાની પાંખ ને પગમાં જોર આપતાં ઉડવા માંડ્યું. એ થઈ રેહતાં મુસલમાન દરબાર ધરાનીથી બહુ ધુજવા લાગી. ખાલીજ તાંહાં મળગેલી મસાલ ઉપર પેલી નલીથી પડ્યો પણ તેને કશો એલજામ આળ્યો નહી. જોરે ખાલીજ તે નલીમાંથી નિકલ્યો, તારે એક જખરદસ્ત પેહલવાંત મિસાલે ભારી તન અને માટી દલેરી તથા હિંમત ભરેલો બનેલો દિમવા લાગો. પછે પોષાગ કાઢીને નલીમાં ચુક્યો, પણ તે નલી પાછી આપવી એમ ખાલીદનું દિલ ચાલે નહી, તે પેલા ધરાની પામી ગયો. વલી તેણે ઉડીને પાંદશાહી કુનસ બખરી તે નલી શોગાત રાખવા અરજ કરી આતુર થઈ ઉભો. અબ્બયખીથી હાફનનો જોઇજ રહ્યો. મુસલમાન ખાલીજની જખાં બંધજ રહી. ભારી મરતપો આપી ધરાનીને બેઠક લેવા કહ્યું. પાંદશાહી કીમતની શોગાત હાફનના હાથમાંજ રહી. પાછી જખાંની હીજચાલ જરી થઈ. પેલા ધરાનીએ મર નમાવી વાત ચલાવીકે તે દખલ્યા ભરેલો જમાનાનો શાહાનશાહ જેવી બક્ષેસ, જેવો

ખજાનો અને જેવો અદલ ધનશાષ ધરાવતો તેવાજ તેની દરબારમાં દલેરો રેહતા. જેઓ પલમાં નરેશરને પોતાના પંખથી ઉમેડી નાખનારા હતા, તેવાજ પ્રકત એકજ કુડકાથી પોતાના તેજ ખંજરે મરદાંનેમરદ મુદ્દાને જમીનદોસ્ત કરનાર હતા અને તેવાજ પ્રકત માંભળતા સુખનો ઉપર આબાદ તીર એંચનારા તીરનદાજ હતા કે એક વખત શેકારઘાહમાં તે નેક શાહાન-શાહના તંબુમાં મીજલસ મલી હતી, અને મહુજણ પોત પોતાની શેકારખાજીની વખાન કરતા અને શરાબની નોશ ચઢાવતા, તેવામાં તે દીન શેકાર થયલા એક નરેશરની માદા ખુનખાર થયલી તે મીજલસમાં કુદી પડી, અને જે વખત જાયછે તે અરસામાં તેના મરદ બાણવરને શેકાર કરનાર દલેર ઉપર પંજો ઉઠાવી તેને ગીરદાપેજ કરે શું કે એક દલેર બોલબોલતાં તે ઉપર પોતાનો પંજો માર્યો. પલ ના ચુજરી કે તે ખુન ઉપર આવેલી શરની માદાના જરખાં ચોરી નાખ્યાં. તેના પગો ધરી તે એક તનના બે તન બનાયાં. શાખામ શાખાસ પોકારો થયા. પાંદશાહે ઉડીને તેની છાતી ડોકી. હજીતો સુરએને ખખર પણ નથી કે મીજલસમાં શું થયું, એમ તે બનાવ વાચ મીસાલે બની વહી ગયો, તેજ હીંધામની શેકારખાજીમાં શાહાનશાહ નોશરવાનનો એક સગો તે નેક કેશરાનો છુપો મુદાઘ રેહતો, તેણે શેકારને બાહને કમાન ઉપર વીંદ ચઢાવ્યો કે તે આબાદ શાહાનશાહના તનને વીંધી બેજાન કરે, પણ તે નેમ દુરના એક સીપાહને જણાતાંજ નરે શેર મીસાલ પોતાના ઘોડા ઉપરથી કુડ્યો, ખીજ પલે જોમબરેલા પણ દુર શાહાનશાહના જાન ઉપર ઉમેદ ધરાવનારા કલેજમાં તેજ ખંજર કારી કીધું, ને પાછી અસલ માફક

પોતાની પોડસ્વારી લીધી; શાહનશાહે દુરથી શાખાસીનો પોકાર માર્યો. પાસે આવતા પેલા સીશાહને માનને મરતખાથી નવાજ્યો. અને પેલી પાદશાહી તુકમની લાસને તેના કુટુંબીઓમાં ડેકાણે પાડવા હોકમ આપ્યો. તે શાહનશાહના પમંદ કરેલા વીસ હજાર તીરનદાજી સવારો હતા. એક વખત તોફાનથી મદાયુનનું શેહેર ધુજી રહ્યું હતું પછે અંધકારનો પાર નહી. વરસાત કહે કે માહર કાંમ. તે દરમ્યાન એક ખીલાડી બાહરથી આવી મેહેલમાં આશરો લેવા દાખલ થવા ગઈ પણ મેહેલના દરવાજાને બાહરથી પરદો હતો તેમાં તે ખીલાડીની ચુંગાલ વળગી અને તેલટકી પડી. ઘણીખી તદખીર ને ઉછાખા કરી તે ખીલાડીએ તાંહાંથી નાહસવા માગ્યું પણ બનેજ કેમ ? જરે ઘણીજ ઠાકી ને બેજાર થઈ તારે પોકારવા લાગી. તે રાતના પાદશાહના મેહેલ ચોકી પેહેરા દાખલ વીસ તીરનદાજો હતા. તેઓના કાને તે અવાજ પડતાંજ તેઓએ પોતાની તીર ચઢાવેલી કમાન ખેંચી, તીર છોડ્યા, કે આ અંધારી રાત અને વરસાત તોફાનનું જોર ભારી તેથી ચોર લુનારઓ ચોરી કરવા પાદશાહી મેહેલમાં ભરાયા હશે; તે તીરઅંધજોનો તો આ વીચાર, તેથી તે છુટેલા તીરે એકજ વખત એકજ નીશાને, એવા તે ખીલાડીની પોડે પેસી ગયા કે સાધરણ જોનારને ગોયા વીસ તીરને એકજ તીર જણાય. એવી નીશાનના સાબુત કે કોઈને તીર ફાકટ કે દુર કે આગલ પાછલ ન થયો ! જવાંમરદો બળવવાનો જમાનોતો તેઓનોજ હતો. બરી આમદાદ તે બાબત

પાદશાહે જાણી. અને તે કામની કદર બુજીને તે વીસ તીરનદાજોને સુધ હીરાથી મડેલો એક એક ઝરી પાણી પાપજો પુલાદી અનીનો તીર બક્ષીશ આપીયો. તે દીનથી તે વીસ તીરનદાજો તે તીર, મરતખાની ધનામ ઈંધાણી તરીકે પોતાના બાઠરાના મથાલે મુકતા હતા. તે રાતના ચોકી પોહાર કરનારા તે તીરનદાજોમાંના મેં એકે ઓ નામદાર ખલીશ તે ધનામ મેલવેલા આ પેલો બેમુલો તીર” કહીને તે દખ્ખા ભરેલા મુશલમીન ખાલીશ અને તેની દરબાર હજુર ચેરાગોની રૌશનીમાં તેણે તે તીર પોતાની પીઠના બાથરાના મથાલેથી ઝપક કરતો કાઢીને રજુ કર્યો. સંધા મીજલશીએ એક પછે એક, ખાલીફ તે તીર જોયા પછે તપાશી તેના ઉમદા અને ખારીકીનાં કામ અને ભારી દામથી દંગ રહેઆ. આગલ માફકજ ખલીશ તે તીર પોતાનો કરવાની આમ્મેશ કરેછે તેવામાંજ ધરાનીએ ભારી તવાજોથી તે મુશલમીન ધરમના વડા હજુર ભેટ મુક્યો. તે ધરાની શાહનશાહ નોશીરવાનના દુખમાની નીશાન જણાવા જ્યાં બિલે શું કે હારને તે હેવાલ જાણુવા શુબોહ વખત મીજલસ નેમી. રાગરંગ જરી થયા. ખાનાના ખુમચાથી ખાનાનું દેવાનખાનું મગ મગ બન્યું. મીજલસ ખાના ઉપર ગઈ. પેલો ધરાની પોતાના ઉતારા ઉપર તવાજો બજવી આવ્યો. ખાનાથી પ્રારગ થતાં મીજલસ મચ્યો. રામશગરોએ શરૈદ ખેંચ્યા. પેલા ધરાનીની છટા ને ૬૫ ઉપર ગાયન તરત જોડાયાં ને તરતજ ગવાયાં—ખાલીફ તેથી ખુસ થયો, તે હોમાયુને ધરાનીની બેહદ તારીફ કરી.

ધરાની મરદ ખાલીફ હાડન-અલ-રસીદને આદેલ નોશીરવાનના
દોષમની નીશાની આપી તે જોવા લઈ જાએછે.

ખાલીફની મીજલસ મદાયુનમાં ખામદાદની નીમાજ પછે બરાઇ, તાંહાં પેલો ધરાંની તે મીજલસમાં આવેઆ, તેને ભારી મરતખાથી ખાલીફે સુનાની ખુરસી આપી. તમાંમ ઇસલામી દરખાસ્તીઆએ તે ધરાંનીને અજાએખીથી ઇજત નવાજી, સખખ કેશરા નોશીરવાનના દોષમાની હકીકત જાણવાને તેઓ ખાંતી હતા. પેહલાં ધરાંનીઆએ આજુ-બાજુ નેધા કરીને ખાલીફ તરફ નજર ટૂરવી. તે ખાલીફા આગલ પાદશાહી અદબ બજવા ખાતર ઉઠીઆ, હોકમથી ખેડા અને અંદેશાથી જખાં ચલાવી; કે “આ નવીનવાઇના શાખી જેહાંપનાંહ, આદેલ નોશીરવાનનું દુખમું સામેથી દીસતા કાફ ઉપરના ખીજા ઉંચા કાફ ઉપર હઇથી સાત ફરસંગની મંજલે છે. પાયો તમાંમ સંગે-મરમરથી લીધેલાંછે. ઉપરથી તે દુખમું તમાંમ કુતદનથી ખનાવેલુંછે. તેની ફરવી દેવાલ ખાલેશ અંદીનીછે, તે અંદર ગોહર લાલ માંલુક મોતીઆ તે નેકનામના નેઆ-ગાંનેની સખીથી દેવાલ રોતકદાર જડેલીછે, જેથી તે સીહા યુમબજ આક્રતાખથી રોશન થતા દીન મીશલે ઝલકાટમંદ છે. તે દોષમામાં તમાંમ મંજ ખજાંનેા તથા ખેમુલાં હથીઆર વચે એક ખીલોરનું તખત છે તે ઉપર શાહાનશાહ નોશીરવાનનું તન તમાંમ જરી દેખાહેના કશનમાં ઢંકાયલું ફરમાવેઆ પરમાણે મુડયુંછે. તમાંમ તન આદેલ શાહનું તમાંમ પાદશાહી જહ ગોહરના સાજમાં ગરક છે. આ નામદાર ખાલીફ કોઇ કેહયે કે કેશર નોશીરવાન તખત ઉપર જીવતોજ ખેડાંછે ! તેના માયાં ઉપર કદીમ ખેમુલું તાજ જેખદારછે. તેના તન ઉપર ભારી કીમતની દવાઓ મસલેલીછે કે તે તન કોઇ વખતે પણ બગડી નહી

જાએ. તેનું બદન તમાંમ અંદરથી ઉમદા અરકોથી જરી નાખ્યુંછે, કે તેમાં કોઇ જતનો સરો નહી લાગે. જેવો તે જીવતાં તખત ઉપર ખેમતો તેવોજ તે હાલમાં પોતાના દોષમામાં તખતનરીન છે. જેવારે તે શાહાનશાહનો વાંકો થયો, અને આ ખેવશ જમાનાથી હીમાખ ચુકતે તે નેક કેશર હસતીમાંથી યુમ થયો તેવારે તેને દોષમ ઉપર લઇજતી વખતની પાયદમની ખે હાર આ મેહેલથી તે આખર કરાર મેહેલ તલગ જમની ડાખી શકત શાહાજદા અને મુલકોના હાકમોનીજ લાગેલી તે વચેથીજ તેનો જનાજો મુશકેલીઆ જઇ શક્યો. તે વખત કોઇ હીલી હાલી પણ શક્યું નહી. કરોડો ખલકતથી તે વખત તે સામેનો પાહડ અને તેને લગતી સરહદ એવી ચીકાર કે કીડીને જવાનો મારગ નહી રહેઆ. ગાવીઆની ઝુંડો ઉડી રહેઆ હતો. હજારો જખાંમરદો આશુથી ગળતી ચશમો સાથ, હજારો નાજની ખાળે ખાળ પીખી રહેલી, હજારો શાહજદીઓ તન બદન પીખી પછડાઇ પડેલી, લખોલખ ખલક પોકારો ને જરી કરતી, લખોલખ સીપાઇ બચાઆએ ગીરેખાંન ચાક ચાક કરી નાખેલાં, હજારો દરખાસ્તીઓ દરદથી રદન કરતાં, ને હજારો અવાલ કાપી નાખેલા ખોરકા ઘોડાઓના દરદનાક અવાજો, એથી જાણે તે વખત રોજે રસ્તાએચ મચ્યો હતો. હવાએ તાંહાં આવી ઠંમ થઇને તે શાહનશાહના ગમમાં ખુનુ પકડીયું હતું, વાદલે તેના ગમથી પોતાનું બદન ટપકાવ્યું હતું. પંખીઓ રૂદનના શરોદ લંખાવી કળાપીત કરી રહેલાં. પસુઓ તેના અદલ ઇનશાજી ખુખી ઉપર નેધા પોહાંઆડી ચુપ દીલગીર ઉમેલાં. તે દીન આ વાતથી માહરી યાદદસ્ત મારી

અશમમાં તાને કરે છે” આ વાતથી જો કે પેલા ધરાંનીની હીમત નખાતી ચાલતે જોડે આખમાં આશુ આવી જતાં વાર ના લાગતે એવો હીંગામ હતો; કેમકે તે બલા ધરાંનીને તે જમાનાની પોતાનાં વતનની જાઓજલાલી, દબ્બો, પાદશાહી અને જવાં-મરદી પાદ આવી, તેનો સીને તે હોંડગથી ઉપસવા લાગો, તોપણ ધરાંનીના સાહીને લાએક રીતે ચાલવાને પકડો કરાવ ભરેલો રહે. ના તેણે કાંઈ નખલાઈ કે નીરાસી દેખાડી. ના તે કચલી પડ્યો કે રડી રહેયો. એક સાધારણ દેખાવની સાદ માફકજ તે હીમતથી ટક્યો, તેણે પોતાની પાક અશમનું સફાઈદાર આશુ મુસલમીન મહજબન આલીશ અને તેની દરબાર હજુર નાખવાને અપ્પોસ ભરેલું વીચાર્યું. તેને તોર આ વીચારે ખીલી રહે. તે આગલ કરતાં એવડી હીમત તેમ દલેરીથી બેઠો રહે. તે આગલ કરતાં હમણાં ધણજ ગંભીર અને લાયક જોસામાં ઉસકેરાઓ. ના તેણે આલીશને ધીકારયો કે સાહ્યો. તે તો ધરાંન અને ધરાંની—એ સંબંધવાળા વીચાર ઉપરજ ગુમ સરીઓ ખની ગયો. અસલ પરમાણેજ વાત આગલ ચલાવી કે “એ મુખારક એકબાલના આલીશ તે ગજબનાક દીને આપતાએ આશમાંન ઉપર આંખાની હીમત કરી નહી, તે પણ ખરે માહિતમ ભરેલો થઈને સીદાઈમાં રહ્યો; આ મદાયુન તો જાણે આપ વગરના નાહના છયાં મીસાલે રદતું રવડતું દેખાવા લાગું. જો કે આજ આ શહેર મદાયુન તમાંમ જાતની હાલ-હવાલીમાં ગરકાવ છે, તોપણ તે દીન જેવું અરગસતે લાગતું નથી. તે રાહ આજ તમાંમ જંગલી ઝાડીથી ભરાઈ જઈને જંગલી ઝાડી ખાનાર જાણુવરોનો મુકામ ખન્યોછે. ફકત તે દીન હું તે નેક શાહાન-શાહની અવલ મંજલયા જોવા ગયો હતો

તો ચોવીસ મોહટા પાહાડો મને વીટાવા પડ્યા હતા. તે જગા આજ ધણીજ મુશકેલ થઈ પડી છે, કે માનવી જાત જઈ શકે. આજ ગમે તે કરતાં પણ કોઈ ધનશાંનની તાકાત નથી કે તે કેશરાની દુખમ પાસ જઈ પોહુંચે. એવી ખીકટ રાહ અને ખીઆમની ઝાડી તેથી તાંહાં જતાં કોઈ સલામત રહે એ ભાનદ આજ નકાંમી છે. ખાજુ આ હુશઅકલીમના ખાલીશ શાહાનશાહ નોશીરવાને દુરઅંદેશથી પોતાની દુખમ જેવા ગુમખજો ખીજ માત પાહાડો ઉપર બેનાવી, માનવીને ભોરવ્યા જેવું કર્યું છે કે નકામી રીતે તેનાં એકાંત પડેલાં તનને કોઈ કોઈ દુશમન પાદશાહ ધજા નહી દે.”

આલીશ હાફન-અલ-રશીદ અને તેની દરબાર ધરાંનીની વાત સાંભળી હેરત રહી. મહુએ પોત પોતાનાં મનથી વીચાર કરીને તે એઆલ તજ દીધો. કોઈની હીમત પોતાના આલીશ સાથ જવાની ચાલી નહી. દાનાવ દરબારીઓએ આલીશને સમજાવી એ અજબએખ શાખથી બળ્યો, અને મહુ જને આ વાત કાઠનાર આગલા દરબારી ઉપર પોતાની ધતરાજા બતાવી. તમાંમ દરબારે તેની ઉપર તાનાજની ને ધીકારનો વરસાત વરસાવેઓ. આલીશ વચમાં તરાશથી ન પડેઓ હતે તો તે ધસલામીઓ પેલા નથી નવાઈના સોખપર આલીશને લાવનાર ધસલામી દરબારીનો જાન લેતે. જરે તમાંમ દરબાર ઠંમ થઈ, અને પેલો ધરાંની આલીશ તરફ નેઘા કરી રહ્યો, તેવારે આલીશે જખાં ખાલી કે “આ કુનીઆ જોઈ વલેલા રેત કરનાર ધરાંની તે નેક શાહાનશાહનું દાખમું હું જોયા વગર રેહનાર નથી. માહરી મરજી પરમાણે થવા સારું કોહિકાફ ખોડવા પડે તો તે ખાતર માહરી ખજનો હાજર છે. જોઈએ તો સાત નથી નવાઈના દરીઆવો કાંય નહી વચમાં

આવતા, પણ હું તે મુશ્કેલી તાલનાર થયું. ગમ એવાં દરદ ને આશન ખમીને જાતે તે નેકતાંમ આદેલ (જેના રૂઠ ઉપર શીરસ્તાઓની ચોકી અને નળીઓની દેખ રેખ હોજો કે) નોયા વગર રહેનાર નથી. ઓ જોહાંન પામેલા ધરાની, નોયે તે માહરી પાસ માંગ, માડ રાજ, માહરો નાંજ, માહરી સતા, તમાંમ માંગીને કાંમમાં લાવ, પણ એકવાર તે આદેલ અસોને સેજદો કરાવવા ખાતર માહરો રાહબર થા.” આલીશ હાઈનની જુવાની ઉપર તે ધરાની દંગ રહેઓ. તે અંદેશાથી થોડો વખત ચુપ રહ્યાપછે જાણે કંઈ એક જોહુલી ખાખતથી નવાજેસ પામેઆ જેવી ઉલટમાં આવી જાણ્યો, “માહરા આલીશ, નોકરોને હેકમ કર કે સામી રાહની ઝાડી કાપી તે સાફ કરે; અને શેકારીઓને તાકીદથી પ્રમાવ, કે ભારી ચોકશી ને હોશીઆરીથી તે દરમ્યાનથી નીકલતાં ખુતખાર જાણુવરોને ખેળન કરે. રાહનો સામાન તઢઆર કરાવ કે જેઓ અકદમ હોમાયુન સાથ સોખતમાં રહે તેઓને કાંઈ ખલલ ન પોહુંચે. બંદો ધારેછે કે આપ નામદારની મુરાદ બર આવશે. બંદો હજુરમાં ભામીઓ રહી તન જાન શીદા કરશે.”

ઈશલામી દરબાર એઆલમંદ થઈ. આલીશ તેઓથી આજુરદા થયેલો હતો તેથી તેઓની મરજી ઉપરાંત તેઓને નારાજી કરેઆ નહોં. ધરાની તથા વજીર જાશર તથા પેલો ઇસલામી દરબારી તથા મોબેદ અને એક ખીદમતગાર સાથ તે તઢઆર થયો. ખુશખો, ગોહરો અને બેશુમાર મોતી અને જર જહવેરનાં ઉંતમ કપડાંનો પાદશાહી પોશાગ બનાવી લેવા

કહ્યું. મુશક, અંબર અને અતર સુમાર વના માથે રાખ્યું. જરે આલીશના હેકમ પરમાણે ફરમાબરદારોએ પેલી ઝાડી કાપી રાહ સાફ અને શેકારીઓએ ખુલખાર જાણુવર મારીને દેહસત કુર કરીઆની અંબર આલીશને પોહુંચી, તેવારે એક મુબારેક રોજે મુબારેક વખતે આશતાબ રોશન થતાંજ તે પાદશાહી ખાસ રસાલો લઈ હાઈન પેલા ધરાની મરદ પાછળ ધોડે સ્વાર થયેલો આગલ વધીઓ. પવન પુશન ભરેલો કુકતો હતો, અને આકતાબને ધુંજવીને ધમડી જતો જણાતો હતો. પેહુલોજ શોહીરોકો એવો થયો કે પાહાડોના પાહાડો ધમડાઇને આશતાબ ઉપર જઈ પડીને તેના કટકા કરી નાખશે, એમ આલીશ જોતાં ખુબ ચોક્યો. તેનો જીવ હીમત હારતો જતો હોય એમ જણાયો, દરબારીતો દાના એટલે તેથી બેપરવા પણ ખીદમતગાર બંબરવા લાગો, “ના લેવા દેવા જાણી જોઇને મોહોતના પંજમાં આલીશ લઈ જાએછે તેથી હું ધારૂં કે એ દેવાનો બન્યોછે.” પેલો મોબેદ તો દીન ઉપર શીદા એટલે જાન આપવાને તઢઆર. પણ પેલા ધરાની મરદની દલેરી અને થોડો ફૂંકવાની છટા ચોરજ હતી. તે બેદેહસત યાહુમ થોડો ચલાવતો, અને વસ્તીથી ભરપુર શહેરમાં જેમ બેદેહસત ચાલીઓ જાએ, તેમ પાહાડો ને ખીઆબાનો તે પવનના તુફાની મપાટામાં પમાર કરતો પંખી મીશલે ઉડી રહેતો હતો. તેની તોપના પીછ ઉપર હાઈનની નેધા હતી. તેના થોડાની ચાલ ઉપર તે અજાએખી પામીને વીચારમાં પડેઓ હતો. ઉમેદની માહિર લાગી હતી, પણ જળ કેવું નીકલેછે તે જોવાને હાઈન બહુ ધનતેજર રહેતો હતો.

ખાલીક હાડન-અલ-રશીદ આદેલ નોશીરવાનના
દોષમેને દરવાજે પોંડાંચો.

પાહાડો કુડાવતો અને દેહેશતનાક ખાલી ખડો ઝોળંગાવતો પેલો ધરાની આદર ગોસેમપની મીશાલે ખાલીક હાડન અને તેના સોખતીઓને લેઈ ચાલેઓ. આ જગા સાધારણ દેખાવથી જોરાવર ખુદરતનો મગર નમુનો હતો. ઝહુનની નદીના કાંઠાં તે પાહાડો નીચે પસાર થતા હતા. અને ન જોએલાં તનદરેસ્ત રંગ રંગીન જન જનાવરેથી તે દેખાવનો દખ્ખો યાદગાર તરીકે પાદદસ્તના પાના ઉપર પડતો હતો, કે ઉંચા તે ક્રેલિકાશના મર ઉપર જતાં માનવીને આ જમીન નજર ન આવે. કોઈકોઈ ભારી ઉડાંણુ ખાલીમાં આપ્રતાબની મકદુર નહી કે પોતાનું એક કીરણ પણ પેસાડી શકે ! ઝાડ ઝાડી કાપીને રાહ સાફ કરેલી, પણ આજુબાજુ ગંજવર દરખતોના રાનથી હાડનની અકલ હેરત રેહવા લાગી. કાફના સીખરે વાંદલાંઓમાંથી તેઓ ધોડ સવાર ગોચા હવાઈ આકારો પસાર થતાં. ધણીએક જગા-જંગલ ખુદરત દમાંમથી ખીલી નીકલીને ખેઆલ ન થઈ શકે એવી રલીઆમણી બનેળી. માહટાં માહટાં વુકાની પવનના જોર અજમાએશ કરવાને આ આશમાનતાઈ લાગેલી પાહાડોની તોંચ લાયક એલાજ હતો. માનવી તાંહાંથી પસાર થાએ એ વીચારવું શકત ગરરી ભરેલું કેહવાય. જાંહાં એક પલનો ડુડવેલો નેજરે દેહશતે હાડે હાડ ધુજાયા આગલ ગરક કરે એવી દેહસત ઉપજવનારે ખીઆમણી ખુદરતી બાગ, પાહાડો ને કોહ ને નદીઓથી મગજે તમર લાવનાર, તાંહાં ધનશાનની શું મકદુર ! કાળા અને વેરાન કોહ ઉતરતાં, અને રોશનીથી અમકાત ભરેલાં મથાલે અઢતાં શરસંગ દરશરસંગ આગલ ચાળ્યા.

સાંજ થઈ હતી, ભબુકદાર રોશની ફેંકતો

માહતાબ મશરેકથી ખીલી નીકલેઓ હતો તેનું જુર પેલા દરામના પાહાડી રમતાને અળકતો દેખાડીને પલે પલ રાહખરી કરતું હતુ. વીસામી લેવાને લાયક કોહમાં પેલા માહીર ધરાનીએ આશાએસ માટે હાડનને જાણવું, કે એકાએક તે કોહમાં એક છાંઓ પડેઓ. એક લાંબો પણ મરકૂત આકાર તેઓ સામે આવી હોકમથી ઉભો. થોડા વખતમાં તે હીલીઓ, પછે તે સીધો એક બુલંદ પાહાડ અઢો ગયો. તેણે પેલા ધરાનીને કેશર નોશીરવાનના દોષમાનો સીધો રમતો બતાવ્યો. ધરાની હાડનને મુકી તે પાછલ લાગો. કે પેલો આકાર એક પછે એક બુલંદ પાહાડો કુદાવતો ચાળ્યો. તે આકાર આગલ અને ધરાની પાછલ એમ હાડનની નજરથી તેઓ યુમ થયા. પેલો ગંજવર આકાર ઘણાએક ટેકડા, ખાલી અઢી ઉતરી એક ઉંચા યુંમબજ પાસ કરી ખેટો. પેલો ધરાની તે પાસ આવતાંજ નમી દાજાણું ખેટો, અને ખારીકથી ટીકી જાયછે, તો એક બુજરોગ પણ બાધુર પેહેલવાની ખમીરનો ઉંચે ગરાર જેવો માનવી દીરયે. તેના બદન ઉપર જંગલી ગોરખરના ચામડાનો પેહેરવાસ હતો, તેના હાથમાં ખરા એલમાસની શમશેહેર નાગી અમકતી હતી. તેના ખરેને સરના બાલ ખરશ મીશાલના સપેત તે યુસાથી ઉભા થયલા, અને તેની જીની આંખ આંખી હોયાને બદલે એવીતો તેજ હતી કે ઉડાંમાં ઉંડી ખાહીને તલીએની ચાજને જોઈ શકતી હતી ! તેના હાથ ઉપર માંસની તો કાંઈ નીશાન જણાતી ન હતી પણ તે શકત એવાનો પોહાળો હાડકાનો ખુદરતી બનેલો હતો, કે શકત તેવાજ જે ઉપર જઈપડેતો હરીફના બદનનો ખુરદે ખુરદે

કરી નાખે, છતાં એવી તેજદાર શમશેહેર તેણે નાગી પકડેલી કે આશાંનીથી શકત સંગને ચીભરાંની મીશાલે કાપે ! જે મુસ્તકીન થઈને તે ઉભેલો. તેથી પેલા ધરાનીની હોંમત ધડીભર હટી ગઈ. કોશિશમાં તે નીપકૂળ થઈ તાંહાંજ બેળન પડે એવો નીરાસ થયો. તે બેફાંમીમાં ઉંચા મથાળેથી ગગડી પડીને જાણે હમણા નીસ્તી થયો ! પણ તેટલામાં પેલા ઇનશાન કરતાં હવાને વધુ મલતા આવતા આકારે તે ધરાનીને સલામ કરી. શમશેહેરનો અમકાત નાચે પડ્યો. તે શ્રીદા જોયો દીસ્યો.

“આ ધરાની પેહેલવાન ધરાનની શાહાન-શાહાત ગુમ થયા પછે આજ એક ખરા ઇનશાનને મેં આ દરામણી સરહદમાં જોયો ! શું તું ખાલીશ હાઈન અલ રશીદને કેશર નોશીરવાનની અવલ મંજલઘા દેખાડવા વાસતે લાવ્યોછે ?”

હોમત મેળવી “હા તે આ જમાનાના નામીઆ ખાલીશાએ મને બોલાવી તેથી વાકફ થઈને તે આદેલ નોશીરવાંન જેનાં મુખારક નામ ઉપર ધરાન શ્રીદા હોજો, અને જેનો વાસો બેહેસતનાં પેહેલાં મયકમાં રહેજો, કે તેની દાખમ જોવાની ઇનતે-જરીમાં તે દેવાના જોયો થઈને સેજડો કરવા આહેછે.”

“અને શું તું તેનો રાહબર ! હા : હા : આપણો પાક મહજબ, વળી તે કરતાં પાકજદ નોશીરવાનની દાખમ બતાવવી ! અને ખલીફના કદમથી તે જગા ઉઠલ પાઠલ કરી નાખવી ? પણ અપ્રશોશ, તે લેખ બેશક મરાયોછે, બેશક તેમ થવાને સરજત છે.”

“તારે શું મેં આ કામમાં જે કોશિશ કરીને તેની ઇનતેજરી પ્રરી પાડવાની હોમત ધરી તે વખાણવા જોગ છે ? શું તે જમાનામાં અગમચેતી થઈ ન હતી, કે

ઇશલામી મહજબનો એક ઠાંમ તે આદેલ કેશરાની પાક દુખમ જોઈને તે મરનાર શાહનશાહ તરફ હક અદા કરશે અને આવતા જમાનામાં તે ખાલીફ જશમાં નેકનામ ને મસહુરાત પામશે ? આ શું બનનાર વાત નથી ? જો તે બનનારજ હોય તો પછે તેની રાહબરી કરવામાં નેક થયું છે ? બોલ આ પાહાદી વસનાર બુજોરગ.”

“આ તીરનદાજ ધરાની, મેં તને બોલખ્યોછે. તેં કશું તેજ ખરું છે. એકબાલના બનાવ પાસ તમામ કોશિશ ફાકટ છે. આ દાહડા ખાતરજ હું આ જગો નેમાયોછું, કે તે ખાલીફ આવે તારે તેનો રાહબર થાઈ. તો આ નેક ધરાની પેલા બલકાતમંદ કંચુરાઓ બુલંદ દેખાયછે. તે કાંઈ આપણા આદેલની ખરી દાખમ નથી, પણ પેલો છેક દુરનો સીંહા ગુમબજ તે અસો શાહાનશાહની સાચુત દુખમ છે. તે રાહથી તું દુર પડીને લાંબી રાહો હેજગારીમાં ના પડે, વાસતેજ મેં માહરો દેખાવ તને દીધો. આરસુતેજતાં બામદાદ તે શાહનશાહના દાખમનો દરવાજો બોળવાને તું પ્રતેહ પામશે. સાંભલ ધરાની કે તે બેહશતી આદેલ કેશરાએ ભારી ગંજ બજાણો ખાલીફ ખાતર રાખેઆછે, ખલીફ, તે તેનેથી થયલી મદારતના બદલામાં બખ્શિશ તરીકે પામશે. હવે આ સામા દુખમના ગુમબજમાં હું જઈ રહું કે પછે ઘટતે વખત થતા કડાકામાં હું તે શાહાનશાહની દાખમ સાથ આ દુનીઆથી શરેગ છું.”

કે જોવા દેખાયો હતો તેવાજ ગુમ થઈ ગયો. પેલા ધરાની ધડીભર અપ્રશોસ ને જંજલમા ચકચુર રહેઆ, પણ સમજ્યા માફક હાઈનને તે બામદાદ દાખમ ઉપર લઈ જવા તાંહાંથી પવન મીશાલ ઘોડો ફૂંકી ઉતારાવાલી ખાલીમાં અરધી રાતને

બપ્તે હસતે મોહ આવી લાગો. તેણે હાથને ખાખ ડસ્યો હતો, તેમાંથી જગાડયો. ખાલીશ તરતજ હોશીઆર બન્યો. પેલા ધરાનીએ પોતાના ધોડાને તાંદાંજ આંધ્યો. તે બોલ્યો “નામવર ખાલીશ હાથને આપણને હવે આ પાહાડી રાહ ધોડેસ્વાર જવું સજવર નથી. પાઉંપેઆડા આપણે આપણા ધરાદાથી જઈએ, અને તે શાહનશાહના દુષ્પમાનો દરવાજો બોલ્યો !” ખાલીફે તે બાધુર ધરાનીના સપુત્રને તરત માન આપ્યું. તે પાઉંપેયાદોજ પોતાના સોબતીઓ સાથે તે દરામણી ધાસતી ભરેલી જગામાંથી પસાર થવા લાગો, ખાલીફે પોતાની જીંદગીમાં ન જાણેલા ખુલંદમાં ખુલંદ પાહાડો ચઢવાનો કથક કર્યો. ધરાની તો ચીતા મીથાલે

કુદતો ચાહુમ જતો હતો. લગભગ એક પછે એક માત્ર ખુલંદ પાહાડોના પેલા દુષ્પમ જેવા કચુરાઓ પામદાદ તલગમાં પસાર કરતાં એક પાહાડને કંઠણે ઉતર્યા તાંદાં ચારે પાસ નદી ફરેલો માત્ર એક ખુલંદ પાહાડ નજર પડ્યો. ધરાની તે નદીનાં પાણી પસાર કરવાના એઆલમાં હતો. તેવામાં પેલોજ ગંજવર આકાર તેની નજરે પડ્યો. તેણે પેલાં પાણી વચેથી મછવા સાથ તરી આવીને પોતાના મછવાઓ પેલાઓને અંદર લેતોજ કે દુષ્પમ તરફ ચાલ્યો. પલમાં પેલા પાહાડપર પોહ્યાંથી પોહાર ફાટવા સાથ દોષ્પમને દરવાજો તેઓ આવી ઉભા.

ખાલીફે હાથન-અલ-રશીદ આદેલ નોશીરવાનને શેજદો કરી નવો પોશાગ પેઢાવેછે અને તે દોષ્પમમાં તે નામદાર શાહુનશાહનો નશીઆતો તેમ આગાધ સમજેછે.

તે દરવાજો લોખંડનો હતો. તે ઉપર જરખતનો પરદો હતો. તે ઉપર ખાલીશ હાથન અલ રશીદ નેગાહ કરી તો “જેવું વાવશે તેવુંજ પામશે” આ હરફે વાંચવામાં આવ્યા; પણ ખાલીશ તે પરદાને હાથ લગાડે શું કે તરતજ તેના પુરજે પુરજ થઇ ગયા! ખાલીફે તો બનામે ઇજ્જતના બાંધે ખુલંદ પોકારથી પોતાનો દસ્ત આદેલ નોશીરવાનની દોષ્પમના દરવાજા ઉપર મુક્યો કે તે દરવાજો પલમાં ખુલી રહેઓ. હાથન તે દોષ્પમાંની દવાજ નોએ શું કે તે તમાં સુનાઈમાંથી બનેલી; જે ઉપર એમુખાં ગોહરના ઝડાવથી ધરાનના ગુજરેલા શાહનશાહોની શખી ચીતારેલી, જેથી દોષ્પમ અંદરથી ગોયા આશમાંન મીથાળે રાશન દેખાતી હતી. હાથન તે નોંધને દંગ થયો. તે બાહર પેલા સીશ ચોકીઆનને પોહોશ ખાતર રાખીને મોટા હરખથી

અંદર દાખલ થયો. દાખલ થતાં તેણે પોતાના શોબતીઓ સાથે દોષ્પમાની શીશને શેજદો બજાવ્યો. જેવારે તે ખાલીશની નજર તે દરખાંન કરી, તેવારે તે જોય શું કે એક ખાલેશ ખાલોરનું તખ્ત તે દુષ્પમ વચોવચ મુકેલુ છે, તે ઉપર શાહનશાહ નોશીરવાન પાદશાહી દખ્ખાથી ખીરાજેલો છે. જાણે બેહસતનશીન શાહનશાહના કાલખુદમાં જીવ હોય એ રવેસ તે દીમતું હતું. ખાલીફે આ દખ્ખા ભરેલી તે આદેલની તખ્તનશીની જોતાંજ જમીન ઉપર સર ધસી શેજદો કર્યો. તે પોતાના મનથી તાજુબ થયો કે આદેલ નોશીરવાન જીવતોજ લાગેછે! તે ખાલીફે મજકુર શાહનશાહનો ભારી ડર ધર્યો. તે ધણી ગંભીરતાથી તે તખ્ત પાસ ગયો. તેણે આદેલના તખ્તને માન ખાતર ખુશા લીધા. તે ખુબ રવેસ મરનાર કેશરને જોવા લાગો.

કેશર નોશીરવાનને યુજરવાને એક સુદત યુજરી હતી, તોપણ તેના એકરે અને ૩૫ જીવતાં આદમી મીશ્મલે શલામત અને કામ્મિમ હતાં. બદન તેનું આખું પણ અશલ માફક શલામત અને કામ્મિમ હતું. મળ્ય તે તનને મોહોટી કારીગરીથી આશમોહ લગાડીને રાખેલું હતું કે તે લાંબી સુદત સુધી તકે, પણ ખાલીશ હારને નોશીરવાનનાં કશનને જે વખતે હાથ લગાડ્યો કે તે કપડાં આપ્ય થાઇને હુકલ થડ્યાં તેથી હારને તે બદલે જાંચી કીમતનાં પોતાની સાથે લાવેલાં કપડાં તે ઉપર ઢાંક્યાં અને દોષ્યમા ઉતરનો પરદો જે આપ્ય થાઈ મયો હતો તે જગો એક ખીજો નવો પરદો ટંગાવ્યો. અને તે આખાં દોષ્યમામાં કપુર તથા અખીર તથા ખીજી ઉતચી આશમોહ ચેલીને તે જગો ખુશખોથી બેઠેકે બેઠેક ખતાવી.

પાદશાહ નોશીરવાનનાં બદનમાં કાંઈ ફેરફાર થયું હોય તેવું કશું જણાયું નહી. પ્રકત તેનાં કાંન શફેદ થયલા હતા. એ નામવર પાદશાહનું જુજોરગ રવાન જોઇને હારન પોતાની આંખમાં આશું લાવીને ફોરાંનની એક આમ્મેત મોટા અવાજથી બોલ્યો—“મેં જે કાંઈ જોયું છે તેપરથી ખીજાઓ કે જોવાને અશમ છે તેવાએ ચેતવણી લેવી.” તે પછે હરનને પાદશાહ નોશીરવાનનાં તખ્ત ઉપર કાંઈ એક લખેલું જણાયું, તે પેહેલવી ભાશામાં જોઈ પેલા સાય લીધેલા પેહેલવી જુખાનના કામેલ મોખેદને હુકમ કાધોજે તે વાંચીને તેહેનો જાલાશો સમજાયે. એ હુકમથી પાક દીનનાં મોખેદ તેહેનો જાલાશો કર્યો કે:—

“આએ જેહાંન હમેશાં રહેનારી નથી વાસતે જે શખસ આ જેહાંન ઉપર કમ એવાજ રાખે તેનેજ જુજોરગ કેહો.”

“તું પ્રતા થયા આગલ આ જેહાંનનું સુખ ભોગવી લે.”

“તુંથી જે લોકોને જાણો મરતમો જે તેઓ પાસેથી જે બક્ષેશ મેળવવાની તું આજા રાખેછે તેહેવીજ બક્ષેશ તું તારેથી ઉતરતા મરતખાવાલાઓ પર મદદ કરતો રેહ.”

“અમર જો તું આખી કુનીઆ રૂતેહ કરશે તોપણ નીધ્યાન મોહોત તારીપર પ્રતેહ પામી તુને એકદમ જીહીલી લેશે.”

“હોશચારી રાખજે કે તાહરં બખ્ત તું સાય દગલખાજી નહી કરે.”

“જેવું કરશે તેવુંજ તું પામશે, તે કરતાં જીનહાર રેશ વધતી કે આછી પામનાર નથી.”

ખલીશ હારને નોશીરવાનની આંખનીમાં એક માણેકની વીટી જોઈ ને ઉપર આ નરીહત કોતરેલી હતી કે:—

“જીલમ છિડી દે—નેકી કરવાને શીખ—કોમપણ કામ ઉતાવળથી ના કર.”

“અમરજો તું એક જમાના સુધી જીવતો રહે તોપણ એક પળ કબ્જને યાદ કરવાથી દુર ના રહે.”

“તમ મ સંસારી માયા કરતાં શેયાણાં અને અકલમ દોની શોખતને કીમતી કરીને જાણુ.”

પાદશાહ નોશીરવાનની જમણી ખાજીપર એક શુનાનો ખાજીખંધ હતો તે ઉપર આ લખ્ય હતો કે:—

“આ વરશનાં અરદીખેહેશત મહીનાના ૧૦ મા રોજે માહરી કુખમમાં મુશલમાની મહજબનો મુરંખી ખલીફો એઆર નેક લખા અને એક બદખશલત મલી પાંચ આદમીઓને લેઇને માહરં દોખમું જોવા અને મને શેજદા કરવા ખાતર તજદી લઈ આવશે.”

ઉપલી આજાઈ હુકલ હારન પોતાના ખાખખાવા તથા તમામ ખાંતદાંનનાં નામ

વીગતવાર જોઈ હો. હાઈન પાદશાહ નોશીરવાંનનું દોષમું જોવા માફ આવશે તે વીશે એક ખીજી અમમચેતી હેઠલ લખ્યા પ્રમાંણે કોતરેલી હાઈને જાણી કે:—

“એ પાદશાહ મને આપર ઇજત આપશે. અને જોપણ માફર તે કેશર ઉપર કશું પોહચતું નથી, તોપણ તે માફરા હકમાં નેક બળવશે, મહને નવા કકન પેઠવશે તથા માફરાં દોષમાં દરમ્યાંન જોશખોઈ ભરેલાં અતર છાંટશે. પણ તેની સાથે જે બદ આદમી આવશે તે માફરી સાથે દગલખાજીથી ચાલશે. હું જોદા-ઓ-તાલાને અરજ કરું છું કે માફરી ઝોલાદના એક માનવીને મોકલે કે તે એ ખલીફની એહોદ્દી બક્ષેશનો બદલો વાળે અને તેહતાં કમીનાં શોખતી પર કીનો લીએ!! માફરા તખત હેઠલ એક કોટરેલો તખતો છે તે ખલીફએ ધ્યાનથી વાંચ્યો તે દરમ્યાંનનો નીરજીત હઠીયો તે મંજુર કરશે. તે મંજૂરખાના સ્ત્રીવાએ ખીજું હું આપી શકતો નથી તે વીશે તે નેકનામ મને દરયુજર કરશે.”

આ અજબમેય વીગત જાણથી ખલીફએ તે તખત નીચે પોતાનો હાથ ધાળ્યો કે તેહથી એક કોતરેલો માણકનો તખતો તેને મળ્યો કે જે તખતો હાથની હોલી કરતાં મોહટો હતો. તે તખતો ઉપર કહક હરફો પેહલવી ભાષામાં કોતરેલા હતા. માખેદે વાંચતાં હાઈન ખાતર કીમતી હથોળાઓ તથા ખેમુળાં જહવેરાતોનો ખજાનો જે કેકાણે હતો તે તેણે જણાવ્યું!

જરે તે જહવેરાતાં ચરખો ખાળી કાઢેલા તારે તેહપર આ પેહલવી હરફો કોતરેલા હતા.

“ખાલીફ હાઈને માફરી સાથે જે નેકી કરીછે તેનાં બદલામાં આ ખજાનો હું તેને બખશું છું, જે ખજાનો ખલીફએ લખને મને માન આપવું.”

આ તમામ ગંજ ખજાનો જોધને પેલા ખુજોરગ ઇશલામી દરબારી હોશન ખીત સુલેમાનની નજર પડી. તેણે પોતાના ખાલીફને દમાંમથીજ કહ્યું કે:—

“એ જમાનાને દબદબા ભરેલા કરનાર ખાલીફ આ તમામ જર ઝવેર અને ખેમુળાં જોહરો જે દરેક એકેક પાદશાહાવની કીમતનાં છે, તે મંજુરું મુઆ માનવીનાં હાડ પાસ થું કામ હોય? હેકમ હોય તે એમાંના થોડાંએક હું પોતે લેવું.”

ખાલીફ આ રવેસના ઉલટી ઇમાંનદારીનાં શુખનો સાંભળીને હોશન ખીત સુલેમાનને કહવા લાગ્યો કે:—

“એ નાદાંત ખેઈજત તું આ શું શુખન જોખ્યો? ખેવશ ને નીચ માનવી કરતા પણ નાલાએક ચાલથી તે તાફરી આ ખુજોરગીને દુખાડીછે. મોટાં અને સ્પાણા આદમીને આ માંગણી ઘટે નહી. ખલકે એ રવેસની નીચ માંગણી લુટારા ચોરોનેજ છાજેછે. આ ઇપકાથી પેલા રાજદરબારી ચરખોદો થયો. ખાલીફ જોસામાંજ પણ પ્યાર ભરેલી નેઘાથી પેલા બાધુર ઇરાંની સાથે દોષમ બાધુર આવ્યો. તેણે પેલા ચોખીયાનને કેશર નોશીરવાંનને શેજદો કરવા મોકલ્યો.

શાહનશાહ નોશીરવાંનની આગાઈ ખાલીફ હાઈન-અલ-રશીદે

ખરી પડેલી જોઈ. આહેલ નોશીરવાંનનો ખજાનો ને

નોશીઅત લઈ ખાલીફ તાંહથી પાછો ફરેછે.

પેલા ખેઈમતમાર સવાર અંદર જાંધને તેણે તે મતા હાથ કરવા હજાર ખ્યાળ જોતાંજ ખેમુળ ગંજ ખજાનાથી લલચાયો, શકવી ચલાવી, પણ તે ખેમુળો ગંજ પોતા

પાસ છુપાવાને જોખમ ભરેલું સમજ્યો. તેણે પાપી દીલથી કેશર નોશીરવાનના રૂવાંનને શેજદો કર્યો, ઉઠતાં તેણે પોતાની નેઘા તે મરનાર શાહનશાહના તન ઉપર ખાસીકીથી કીધી. તે વખત તે મુશલમીનની નજર તે અશ્વ રૂવાનની આંગળીએ પેડેલી બેમુળી બીતી ઉપર ગઈ. તે તરત તેણે હીમતથી કાઠી પોતાના બખતરમાં છુપાવી, અને પાછો ફર્યો. ખાલીફ હારન અલ રશીદ ને એદમતગારને જોતાંજ પામી ગયો, કે તે જુગાં આદમીના ચેહરાનો રંગ ખીલકુલ સપેત માર્યોછે, અને તે તકશીરવાર ચેહરાથી જોયછે. આ રવેશની મરહુમ શાહનશાહની આગાઈ ખરી પડેલી સમજીને હારન અજબ રહ્યો. તેણે તાલથી પોતાની સાથના પેલા ધરાનીને કહી જણાવ્યું કે:—

“નેક કેશર નોશીરવાંને જે અગમચેતી અને જાણુ કરીછે, તે તમામ ખરી પડીછે. તો તે અગમચેતી પ્રમાણે આપણી સાથ એક જુર માણસ આવ્યું જોયે, વાસતે તલાસ કરીને તમામ જાણના બદલ ખાળ્યે કે કોણે તે નેક શાહનશાહ સાથ જુરાઈ ને લાલચથી મર-ગરજનન યુનાહ કર્યો છે!”

ધરાની તે સાંભળી તવાજો અને અદખ બળવીને ખાળ્યો કે:—

“ઝો જેહાંનના નામવર ખાલીફ આપણે તો પાંચજણ સાથ દાખમ દરમ્યાન ગયા હતા. આપ નેઘા હજુર શેજદો બળવી કસ્યા હતા, પણ પેલો એદમતગાર તનહા ગયોછે તેને તપાસવો લાજેમ છે. જો તે તપાસમાં સપડાય તો તે નેકનામ હક અદલ નોશીરવાનની અગમચેતી અજબખેખી પમાડનાર ઢરેછે. તે ઝિજમતી શાહનશાહે જે પોતા બાપે કહ્યું અને જણાવ્યું, તે જરે રેસ તશાવતે પણ ઉલટું કર્યું નહીં તો કોઈ પાપી ને રજળો માણસ આપણા દરમ્યાન નીકળવોજ જોયે, હું ધારું કે એદમતગાર

દેઆનતમાં એઆનત અને જનપર જાસતી ઉપજવીછે. તેના માહનો રંગ તેના કામની કાલજ કેહનાર પકું કામીઉં જણાયછે.”

ખાલીફ ધરાંની બુજોરગતી બાહોશ જુખાનીથી દંગ થાઇ તરત હોકમથી એદમતગારના ઝાડા લેવડાવ્યા, કે ધરાનીએ કરેલી અટકલ રાસત ઠરી. ગોયા તે ધરાનીએ તે વખતે આગાઈ કેહવાનો દાવોજ સાબિત કર્યો.

ખાલીફ પેલા ધરાંની મરદ શાય દીલગીર ચેહરે પણ ભારી હાશ્યારીથી દાખમમાં પાછો ગયો. ફરી શેજદો બળવ્યો. ફરી તે બનામે ઇજ્દના નામથી ઉઠ્યો. અને મરનાર આદલ નોશીરવાનની આંગળીએ પેલી બેમુલી અંગુઠી પેહડાવી પેલા અખરાક ધરાની સાથ બાહર નીકળ્યો કે લરજો યધને જમીન હીજી. જાણે જેહાન ગરક જતી હોય તેમ આશમાંન ને જમીન ફરવા લાગ્યાં. પેલો અસલી લાંબો આકાર તેઝો પાસથી ફરી ગયો, કે એક વાદળ ગરજે તેવો માહટો કડકો થયો, એક ગેખી અવાજે હારનને શલામ બળવી કે તે દાખમ માનવી જાતની નજર અને માનવી જાતની જેહાંનથી ગુમ થયી. ખાલીફ, ધરાંની અને પેલા ચાર શખસો તાજુબ યધ જોતા રહ્યા. સઉ પાહાડ સરખા થતાં પવનની જંગલી ખુશખોદાર ઝરી તેઝોને વાગવા લાગી. ખાલીફ પોતાનાં મોજેજ ભરેલા ધરાની શાખતી સાથ પેલા બતાવેલા બજનાની જાળમાં મશગુલ થયો. અને જરે તેનો પટો હાથ લાગો તારે તે બજનો અગદાદ મંગાવી લેવાના આશ હોકમ તેણે પોતાનાં યુનનદા શરદારે ઉપર કસ્યા, કે તેઝો જોઈતા શરનજમ શાય ખાલ ખાલતાં તાંહાં આવી લાગ્યા. બજનાનું એક સંગેમરમરનું બાંધેલું ઝિવાંન હવું તે દરમ્યાન પાંચ ગંજ પોલાદી હપીઆરના, દશ ગંજ ખાલેશ સુનાના, વીશ ગંજ બેમુળાં ત્રોહરનાં

તે દરમ્યાન એક બેનુજા માણસ તપ્પતી લગભગ ચોરસફટ હતી, તે ઉપર ખુશ પેટેલવી ખતે લખેલું હતું તે માથે વાંચ્યું કે:—

“જેને પાદશાહી નહી, તેને કાંઈ દુનીઆની લેહજત નહી. જેને પૈસો નહી તેને કાંઈ આખર નહી. જેને ધેર પ્રજા નહી તેને કાંઈ ખુશી નહી.”

ખીજી તપ્પતી ખાલેશ ગોહરની હતી તે દરમ્યાન માથે વાંચ્યું કે:—

“જેટલું તું દુનીઆમાં પેદા કરે તેટલું આ અને બક્ષેશ કર, જમાવ કરેલો ગંજ જોઈ તાહરાં પ્રજાની કીનામાં ઉથકેરાશે, અને એવાં તોશન ઉપર ચઢશે કે તાહરો દીનપણુ યાદ કરશે નહી, જે ફરજાન ધણો ગંજ પામશે તે ધણો ખુશી થશે. જેને થોડું મળશે તે દુઃખી થઈ તને મુઆ પાછળ બદ બોલશે, વાસતે મેલવે તે આ પી અને બક્ષેશ કર.”

જારે ખજણો જાળ્યો અને તે બાહર કાઢ્યો તારે તે દરમ્યાન એક પાદશાહાતને જેબ દેનાર બહુ પેકીમત પાંચ બાજુનાળુ તાજ હતું. તે કીમતી ગોહરો જડીત તાજ ઉપર પેટેલવીમાં નશીહતો હતી, તે માથે વાંચી કે:—

બાજુ પટેલી—પોતાને પીછાણનારાઓને માહરી શલામ કહે. હરેક કામ શીર કર્યા આગળ અંજમ વીચાર. કોઈ ઉપર ધસારો કર્યા આગળ પાછળ હટવાના મારગની જોગવાઈ કરી રાખ. કોઈને પણ હકનાહક દુખ દેવાથી દુર રહે. મંઘી ખલકતને સુખતા ઉપાય કર. બીજાઓને દુખ દેવાની શક્તી એ ધનશાન તાહરા પોતામાં સમજી તું માટાઈ ના માણ.”

બાજુ ખીજી—કાંઈપણ કામ મંડાણ કરવા આગળ બીજાઓની મસલહત લે, મંણ તે પૂર કરવાનો બરેશો અંજાણ ઉપર ના રાખ. પોતાની જાંદગાની મોટે પોતાની

દાલત અને પોતાના ધરમ વાસતે જન શીદા કર. નેકનામી મેળવવા અખત ખરમ. દાસત મેળવવા સખુરી પકડવા શીખ.”

બાજુ તીજી—“બાગી વુકડા થઈ જનારી, ચોરાઈ છુટાઈ ગુમ થનારી, બળી જલી ભથમ થનારી, એવી જે ચીજ તે વાસતે ખીજકુલ તું અકશોશ ના કર. પારકા ધરમાં હરગીઝ હોકમ ના ચલાવ. તાહરી પોતાની રાટલી તાહરા પોતાના ખીમતરા ઉપર નીઆમત સમજવાની તેવ રાખ. ઓરત જાતના શંદામાં ના પ્રમ.”

બાજુ ચોથી—“બદ કખીલાની છોકરી સાથ લગન કરવાથી વેગજો રહે. બેશરમ સાથ-બેશવાથી પરહેજ રહે. કખી મુઝરનાર નહી એવા જે બદીમાં ગીરપતાર થયેલા તેઓથી દુર રહે. મેહરબાનીની કદર નહી બુજનારાઓ સાથ મળી બેશવા અને વેહવાર પાડવાથી પછાત રહે. ખીજના અશખાખ ઉપર લાલચ ના પકડ. પાદશાહથી સાવધ રહે કે આતશ અને પાદશાહ ગોયા એક ખમીરછે. તે સળગીયાથી પોતાની આસ-પાસનું નામ નીશાન નાખુદ કરેછે. તું પોતાના તેમ ખીજના ગુણની કીમતની કદર સમજ. માટોટા સાથ લડવાથી માકુર રહે.”

બાજુ પાંચમી—“તપ્પત તાજદારોથી, નાજની ઓરતોથી. અને શાહેરીના કરના-રાઓથી ડર. કોઈની અદેખાઈ તેમ એખ ધરવાની આદતથી હાથ ઉઠાવ. શુખી રહેવાની તેવ પકડ, ગુસો ના કર કે તે કર્યાથી તાહરો ભવ પસતાવામાં ગુજરશે. તું પોતાના કુટુંબની અખજાઓને ધજત મરતખાથી રાખીને મેહરબાનીથી ઉધાર રાખ નવું ખી કે તે ઝાડમાં ખીજી માટું થઈ કોઈ દીન તુને કામ આવે. ખરમ કમાઈ અંદર રાખ. પગ જોઈ પાઠરણુ તાણુ. ખનનું કામ ખખવ.”

હાઈન-અલ-રશીદને પેલો ધરાતી ૧૭-૧૮-૭ ૥જેશ કરો
પોતાને વતન પાછો ફરેછે. હું નાશીરવાન આદેલના

અજાના સાથ ખાલીકુ બગદાદમાં દાખલ થાયછે.

કેશર નોશીરવાનનો બહેલો બેકીમતી ગંજ અને તે કરતાં વધુ બેકીમતી નશીહતનો જોઠો એથી તે ખાલીફ કેઆનીઆ ખામે હુરતમંદ મત બાંધ્યું. તે પાહાડ કોહથી ઘેરાયલું મોહકું મેદાંત ખાલીફના મન ઉપર કારી અમર કરનાર થયું. તેણે ઇરાનીને જોઇ કહ્યું “આ ખાધુર આલાદી જોયે તે તું આ ગંજ અજાણામાંથી માંગી લે. તારી હીમત અને ઉલટથી મેં માહરી મુરાદ પામતાં આ ગંજનો હદીયો મળ્યો. અજાએખીતો એ છે કે ને ગંજ અજાનાની રેસ કોઇપણ પાદશાહ જીવતાં ખીજ પાદશાહની મુલાકાતે ન નવાજે તેવા મેમુજો અને મેશુમાર ગંજ તે નુરી નોશીરવાને પોતાના મોહાત પછે મને નવાજ્યો ! આ અજામતી ઇરાની જોયે તે તું લે કે ખાલીફને પાછલો જમાનો એકદર નહીં ગણે. તાહરી હીમત અને જંજાળ જેહમત એટલી યહંછે કે કદાચ માહરી પાશ ખીજોં ગંજ આ વખત હાંચતો તેથી તું બ્રહ્મંદ કદના ઇરાનીને નવાજવામાં પછાત નહીં પડું, પણ એટલું માગુછું કે આ તખ્તી કે તાજ કે માણુકનો દુકાનો ખ્યાળ નહીં કરે.”

તે શમ્બુન સાંભળતાંજ ધરિનીએ
ઝડપથી હાથને શેજદા બળવ્યો, પછે
પોતાના અપ્પતરની કરી ઝાળીને એક
ગોહરનો પાસાદાર ગોળ દરેા કાઢ્યો, જે
આપતાં આપતાં ઝાળ્યો ને ચાળ્યો કે “આ
નેકનાંમ આલીફા માહરી પાસ ગંજ
અજનાની કાંઈ કોટાઈ નથી. આ માહરેા
જમાનો બુઠાપામાં ફેરવાયોછે તેથી આકેબત
અજલ માહરી ઉપર ભમેછે; તાંહાં વું
આલીશની નીશાન કે પાદની મને જરૂર

નથી. હું મહજ્જ તેમ જમાનાથી જુદાજ
ધનશન છું. માહરી ઉપર જુદાજ કેશરની
પાદશાહી ને હાકમી ચાલીછે. તેની પાદગાર
જનસૌથી માહરાં ભંડારે ભરપૂરછે. વાસતે
મને તું નામદારની કોઇ બક્ષેશ પરવરે
નહી. મને તો આ જેહાંનરીન આલીશ
તુંએ માહરા મરહુમ કેશરની જરત કરી
તેના બદલામાં કાંઇ બેકીંમતી બક્ષવું જોયે.
આ ગોળ લજોટો ખાલેશ ગોહરનો પાશાદાર
કરેલો કટોકે છે, એની કીમત એના આબ
મે જળકાટથી આશકાર થાયછે. ગમે એવી
સીહારતે એ ગોહરી શૂતારે કોઇ ખીઆ-
ખાંનમાં મુક, અને જો કે તે શું જળકાત
ને ઉજમથી ચળકે છે. એલે, અને દીલમાં
પાદ રાખ કે તારાજ ને પાપામાલ ધરાતી
ટાળામાં હજી એક બાધુર પણ નાચાર
ધરાંની વસેછે તે પાદશાહી ગંજ અબ્બાનાની
દરકારથી દુર છે. તેણે પોતાની કોમને
પાપામાલ કરનાર કોમના વડાના મતની
મુરાદ પર લાવવા આ બુહાપામાં જેહમત
એંચીછે, અને મુરાદ ધરાવનાર મહજ્જ
ફુલમને જે નેકી ને હોંસ કેશર નોશરવાંન
માટે ખતાવી, તેની કદર અને અબ્બાએ-
પામાં આ બેમુજું ગોહર જેની જોડ
કદાચજ શાહાનશાહોના ગંજ અબ્બામાં
હશે તે બખ્શવુંછે.”

એ બોલતાં જાંહાંથી તેઓ પાઉં પેઆદા
 થપા હતા, તાંહાં આવી લાગતાંજ ચીતા
 મીથાળે પેલા ઇરાનીએ કુદી હાડને શલામ
 અલેક બજાવી ઘોડા ઉપર સવાર થતાંજ એક
 લગાવી કે પવન કરતાં વધુ ઝરફે તે પાહાડો ને
 ખરડો કુદાવતો આલીશ હાડને અલ રશીદ
 અને તેની નામવર મીનલશની નેઘાથી
 યુમ થયો. છેલી બેમુળી બક્ષેશ ને તે

ધરાનીનું ગંભીર નવું હાડને ખુબ ધ્યાણથી મનમાં લીધું. તે આ વખતે જાણે કોઈ પેઆરામાં ખાસી વસતું ખાહી રેહા જેવા દીલગીર ચેહેરે ખેશમ ઉભો હતો.

વખત, આ બલવંત વખત તાહરા ફરફારમાં સઉ અટવાયછે. તું ગોયા સીંહને સસલું ને સસલાને સીંહ બનાવનાર જાદુઈ તલેશમ છે. જેના જોર પાસ જેહાંત લરજતી ને નમતી, જેના રોબપાસ શાહાન-શાહો ખેરોબ હતા, જેની પાદશાહીથી ખીજી પાદશાહાતો હલકી ને નીચી હતી, જેના પેહેલવાનો જેવા જેહાંનમાં જંગી આ નહી, જેના હથીઆર જેવા કારી કોઈ હથીઆર નહી, જેની ગુલામગીરીમાં પ્રતેહ હાથ જોડી રહેલી, જેના સર નીચે આશતાબ ને માહતાબ અને જેના પગ નીચે આશમાંત ને શીતારા, જે ઉપર કોઈ જાતની અસર કરે નહી. જે જેવા તે પાસ તે તાંહાં ખીરજીવ, તેવી જે ધરાની પાદશાહાત, તેવા જે ધરાનીઆ, તે હાલમાં હાડનની જાઓજલાલી પાસ કાંઈ નહી. એક પણ ન રહેા કે પાછી વતનની ઉમેદ તાજી થાય. અરે વખત, આ વખત, તાહરા દાવપેઅમાં ડાહાઆ ડમડીમાં ને મુરખાઆ મોહોરમાં પુળખેછે.

ખાલીફભારી દબ્બખાથી કેશર નોશીરવાંતના ગંજ ખજાણા સાથ મદાયુનથી બગદાદ જવા તખઆર થયો. તે મંજલ દર મંજલ મઠક ને ઉતારો કરતાં તથા પાદશાહી નવાજેશ ને મરતખે પુજતાં બગદાદના સુંદર દરવાજે આવી લાગો. બાહેરજ પાદશાહી દેહરાઆ ખંઆયા. પેલા ખેદમતગારને બગદાદની દરબારમાં માહટી હીનસતીમાં ગરકાર કરી કાઢ્યો. પેલા દરબારીને સારી દરબારમાં શરમાવ્યો, અને જે નશીહતો પેહેલવી હતી, તે પોતાની બાષામાં ઉતરાવી તેની કેતાબો બનાવી જાખજ પ્રગટ કરી.

એક શુનેરી પતરાં ઉપર તે કોટરાવી દરબારને મુખરે ટંગાવી. પેલા ખાખેદને પછે સારી નવાજેશથી ભરપુર કરીને રજા આપી. માવલ-હલ-નહેર તો ખાલીફના આબ્યાથી નવરોજના તેહેવાર મીશાજે ખુશ ખુશાબીની રામશનીમાં ખીજી રહેા. ગણતરી વગરના ચેરાગોથી તે સરજમીન શેતાગલોફું આશમાન થયું. તેને તે ખરા આશમાનની ખુબશુરતી ખાંખી પાડી. નીમસખે ખાલીફ તે જાઓ-જલાલી સાથ બગદાદમાં દાખલ થયો. દરેક જગો રામસનીઆના રાગ, દરેક જગો ધશક અને રંગ અને તેજ, દરેક જગો ખ્યાળ ને ગુમાન ને કેફ, જાણે બગદાદ સરખતથી કેફી થયલું મીથી માવજતમાં મસતહુ. નોશીરવાંતનો બખશેલો ખજનો આ રોશનીમાંથી અજકતો આવ્યો. ખાલીફ તે ખજનામાંથી આખા બગદાદને લાયક નવાજેશ કરી. તેણે જીખીદને તો ગળામાં પેઢવા પેલી અજબ તખતી, સરપર મુકવા ખેમુજ તાજ અને કપાળે લટકાવવા પેલા ધરાની ગોહર ગોળો બખશ્યો. એક ખેમુજો બાજીખંદ પોતે બાજી ઉપર લટકાવ્યો. દરેક જનાનખાનું, દરેક માયુક અને દરેક રંગીની બાંછી ઉપર તે લાયક વરસાવી ખાલીફ તે ખજનાનો ઉપયોગ કીધો, લકીન તેમાં ખાળી થયું હોય એમ દી પાદશાહી ખજનો આ ખજ થયો. સારા માવલ-હલ-નો રાત દીવસ કરતાં વા ગુજસ્યા પછે જેવાર પેહલો શરોરો ખેઅ ખાલીફની મશજ ખાલીફજરના કે અલ્લા ! એ તે નુર નોશીરદુશમાં છેલો લ

